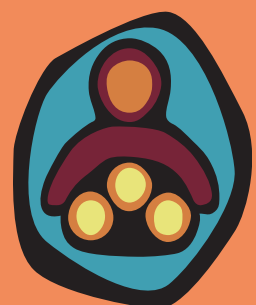

Kalaallit Nunaanni kommunit utoqqarnik paaqqutarinninnerat pillugu misissuineq

*Nuna tamakkerlugu utoqqaat
angerlarsimaffiini paaqqutarinninnermi
pissutsit pillugit aqutsisut, sulisut aamma
ineqartut isiginninnerat*

Kamilla Nørtoft
Birthe Eriksen
Tenna Jensen

Kalaallit Nunaanni kommunit utoqqarnik paaqqutarinninnerat pillugu misissuineq

Nuna tamakkerlugu utoqqaat angerlarsimaffiini paaqqutarinninnermi pissutsit pillugit aqutsisut, sulisut aamma ineqartut isiginninnerat

Kamilla Nørtoft
Birthe Eriksen
Tenna Jensen

Suliamik nalilersuisoq: Naja Carina Steenholdt

Copyright © 2022
Statens Institut for Folkesundhed, SDU

Issuaaneq, tassunga ilanngullugit takussutissianik aamma tabelinik, pisinnaavoq
issuaaffigineqartup erseqqissumik nalunaarneratigut.

Elektroniskimik saqqummersitaq: ISBN 978-87-7899-578-0

Statens Institut for Folkesundhed
Studivestrad 6
1455 København K
www.sdu.dk/sif

Nalunaarusiaq uani aaneqarsinnaavoq www.sdu/sif

Siulequt

Utoqqarnut tunngasut Kalaallit Nunaanni ukiuni kingullerni politikikkut ilisimatusarnikkullu sammineqarnerulerput. Innuttaasut utoqqalisartut amerliartorput, aamma utoqqaat angerlarsimaffimmi ikiorteqarnikkut aamma utoqqarnut angerlarsimaffeqarnikkut kommunimit ikiorneqarnissamik paaqqutarineqarnissamillu pisariaqartitsisut amerlanerulerput. Ilutigitillugu ukioqqortusineranut atatillugu nappaatit pillugit immikkut ilisimasaqarnissamik pisariaqartitsineq annertusiartorpoq, soorlu puiguttornermut tunngatillugu.

Sinerissami utoqqaat angerlarsimaffiini pissutsit arlallit pillugit aqutsisut, sulisut ineqartullu isiginninnerat nalunaarusiami matumani saqqummiunneqarput. Inuunerup pitsaassusia, naleqartitat, ilinniagaqarneq aamma ilisimasaniq paarlaasseqatigiinneq, nakorsaatinik suliaqarneq aamma puiguttorneq sammineqarput – sammisat utoqqaat angerlarsimaffiini tamani pingaarutillit, kisiannili utoqqaat angerlarsimaffiini allamiit allamut allanngorartut. Misissuineq nalunaarusiamut tunngaviusoq takutitsivoq, utoqqaat angerlarsimaffiini sulisutigut isumalluutunut aamma atortulersuutunut annertuumik assigiinngissuteqartoqartoq, taamaattumillu aamma paaqqutarinnikkut innuttaasunut neqeroorutit pitsaassusiat assigiinngitsuullutik.

Kommunit utoqqarnik paaqqutarinninnerat pillugu oqallinnissamik nalunaarusiaq kajumissaarutaavoq, aammalu suliaasaqarfiup iluani ineriartortitseqqinnissamut eqqumaffigisassanik arlalinnik siunnersuuteqarfiulluni. Neriuppugut nalunaarusiaq kommunit utoqqarnik paaqqutarinnillutik suleqqinnissaannut paasissutissiissutaallunilu isumassarsiorfiusinnaajumaartoq.

Misissuineranut peqataasunut tamanut qjanaq.

Atuarluarina,

Morten Grøn­bæk
Direktøri

Christina Viskum Lytken Larsen
Ilisimatusartunut aqutsisoq

Imarisai

Eqikkaaneq	5
1. Tunuliaqutaq	9
Utoqqaat angerlarsimaffiat	10
Utoqqaat inuunerat aamma atugaat	11
2. Paasissutissanut tunngavik aamma periuseq	14
3. Utoqqaat inuunerisa pitsaassusiat	17
Inuunerup pitsaassusia pillugu aqutsisut sulisullu isiginninnerat.....	17
Inuunerup pitsaassusia pillugu utoqqaat isiginninnerat	18
Sammisaqartitsisarneq	20
4. Utoqqaat angerlarsimaffianni naleqartitat aamma isumalluutit	22
Naleqartitat sulinermi naleqqatut atorlugit	22
Utoqqaat angerlarsimaffianni suliffittut naleqartitat.....	23
Isumalluutitik pioreersunik atuineq	24
5. Paaqutarinninnermik suliaqartut	27
Ilinniagaqarneq aamma sulisussarsiniartarneq	27
Sulinngitsoortarneq.....	30
Ilisimasaniq paarlaasseqatigiinneq aamma suliassaqaqarfimmik ilisimasaqassuseq	31
6. Nakorsatinik suliaqartarneq aamma puiguttorneq	33
Puiguttorneq	34
7. Inuiaqatigiinnut avatangiiserisanut attaveqarneq	36
Peqqinnissaqaqarfimmik suleqateqarneq.....	36
Illoqarfimmi/nunaqarfimmi innuttaasunut, peqatigiiffinnut aamma suliffeqarfinnut attaveqarneq	37
8. Sammineqarsinnaasut pingaarutillit allat pillugit apersorneqartut siunnersuutaat	40
9. Eqqumaffigisassat	43
Najoqqutat	45

Eqikkaaneq

Eqqumaffigisassat

Misissuineri inerniliussat tunngavigalugit inassutigarpur utoqqarnut tunngatillugu makku qjutillugit sammineqassat:

- **Sammisaqartitsineq aamma pædagogikki** – tassunga ilanngullugit sammisaqartitsinerit sulisunit aallartineqartut, sammisassanut tunngatillugu ineqartut aalajangeeqataasinnaanerit, kiisalu ineqartut sammisaqartitsinerit peqataarusunneq ajornerannut pissutaasinnaasut
- **Nerisaqarneq** – tassunga ilanngullugit ineqartut kalaaliminertorsinnaanerit aamma namminneq kalaaliminiliorsinnaanerit
- **Akerleriissutinik aaqqiinarneq** – tassunga ilanngullugit akerleriissutit aamma ineqartut akunnerminni akaareqatigiinnginnerminnik aaqqinnissaannut sulisunit ikiorneqarnissaq
- **Ilinniagaqarneq aamma piginnaasanik qaffassaaneq** – tassunga ilanngullugit sulisunit ilinniagaqarsimanngitsunut aamma ilinniagaqarsimasunut pikkorissartitsinerit aamma ilinniartitsinerit, kiisalu ilisimasanik paarlaasseqatigiinnissap aamma ilikkakkat nutaat sulineri atorineqarnissaasa sammineqarnerat
- **Naleqartitat** – tassunga ilanngullugit utoqqaat angerlarsimaffiata sulisunit suliffittut aamma ineqartunut angerlarsimaffittut ataatsimoorluni naleqartitaanik oqaasertaliineri akuutitsinissaq
- **Aqutsineq** – tassunga ilanngullugit pilersaarusioreq, akisussaaffinnik agguataarineq aamma sulineri avatangiiseq
- **Ineqartunut assigiinngitsunut immikkoortortat assigiinngitsut** – tassunga ilanngullugu ineqartut puiguttormik nappaatillit aamma puiguttormik nappaateqanngitsut immikkoortinneqarnissaat
- **Utoqqarnut inissiat** – tassunga ilanngullugu utoqqaat utoqqaat angerlarsimaffiannut nuuttariaqarnatik namminneq angerlarsimaffiminni ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinerit kissaateqarnerallu

Utoqqaat inuunerisa pitsaassusiat

Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut aamma sulisut apersorneqartut utoqqaat inuunerisa pitsaassusiat pillugu isummerniarnerminni immikkoortunik assigiinngitsunik pingaartitaqarput. Taamaalluni ilaasa timikkut pisariaqartitat aamma paaqqutarinninermik suliaqarnermi periutsit pingaarnertut sammivaat, ilaasalu inooqataanikkut atassuteqarfiit, ataatsimoorneq, isumalimmik sammisassaqartitsinerit aamma ineqartut ulluinnarni aalajangeeqataasinnaanerit- aamma namminneq aalajangiisinnanerit samminerullugu.

Aqutsisut, sulisut aamma utoqqaat misissuineri tikkuarpaat inuunerup pitsaassusiat qaffasissuunissanut ilaqutariittut atassuteqarfiit pitsaasut, kalaalimerngit aamma pinngortitaq pingaaruteqarluinnartuusut.

Ineqartut apersorneqartut arlallit ineqartut akunnerminni aaqqiagiinngittarnerat ulluinnarni inuunerup pitsaassusianut ajornerulissutaasartoq eqqartorpaat.

Utoqqaat angerlarsimaffiini amerlanerpaani eqaarsaarneq, erinarsoqatigiinneq aamma bingo/bango sapaatip akunnikkaartumik sammitinneqartarput. Utoqqaat angerlarsimaffii amerlanerit sammisassanik sapaatip akunnikkaartunik imaluunniit qaammatikkaartunik pilersaarusiortarput, aamma nalliuttunut ukiut tamaasa pisartunut tunngatillugu aamma ukiup qanoq ilinera malillugu sammisassanik ukiumoortumik pilersaarusiortarlutik. Ineqartut sammisaqartitsinernut peqataajumaneq ajornerat tamangajammik misigisimavaat, tamannalu ilaatigut ineqartut akunnerminni aaqqiagiinngissuteqarnerannik imaluunniit sammisaqartitsinernut peqataanissamut ikioqqunissaminnik ineqartut kajumissuseqannginnerannik pissuteqarsinnaavoq. Ineqartut sammisaqartitsinernut peqataanissaannik kajumissaarinissaq aqutsisut sulisullu ilaasa eqqumaffigigaat sumiiffippassuarni ineqartut peqataanissaminnut aporfigisinnaasaat misissorneqarneq ajorput.

Utoqqaat angerlarsimaffianni naleqartitat aamma isumalluutit

Utoqqaat angerlarsimaffii ataasiakkaat nassuiaasersorluakkanik ataatsimoorussanik naleqartitaqarput, ineqartut ulluinnarni paaqqutarineqarnerannut aamma attaveqarfigneqartarnerannut tunngatillugu sulisunut ilitersuutaasunik. Utoqqaat angerlarsimaffii arlallit ataatsimoorussamik naleqartitanik ineriartortitsillutik sivisunerusumik suliaqarput, utoqqaat angerlarsimaffii ataasiakkaat naleqartitanik nassuiaasersukkanik suliaqanngitsut. Utoqqaat angerlarsimaffiini naleqartitat tunngavigalugit suliffiusuni sulisunit pingaartinneqarlutillu malinneqartut ilaatigut tassaapput inussiarnersuuneq, asanninneq, ataqqinninneq, qanilaarneq aamma suliaasaqarfimmik ilisimasaqassuseq.

Aqutsisut arlallit sulisunik ataasiakkaanik aamma taamatut sulisut tamakkerlugit ineriartortitsinermik suliaqarput. Taamaaliornikkut sulisut sulinerminnut atatillugu aamma taamatut inuttut ineriartornissaminnut periarfissaannik aqutsisut amerlasuut tapersersuippat. Aqutsisut arlallit oqaluttuarput, qaffasissumik suliaasaqarfimmik ilisimaarinnittuunissamik qitiutitsilluni aallussineq ataatsimut isigalugu sulinermi tunniusimasuunissamik aamma tulluusimaarutiginninnissamik, taamalu aamma suliffiup pitsaaneruneranut pissutaaqataasumik qaffassaaqataasoq. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni sulisut akunnerminni atassuteqarnerat annertuumik aamma qitiutillugu aallunneqarpoq.

Sulisut namminneq aamma tamarmik ataasiakkaarlutik immikkut ittumik tapertaanissaminnut periarfissinneqaraangamik, sammisassaqartitsinernut aalajangersimasunut tunngagaluarpas, suliaasaqarfimmik ilisimasaqassusermut tunngagaluarpas imaluunniit suliaasanik pilersaarusiornermut tunngagaluarpas isumalluutaapput pingaarutillit. Sulisut ilaasa aammattaaq aqutsisortik suliaasaqarfimmut tunngatillugu aamma inuttut qanoq atortarnerlugu nassuiaapput, sulisut allat aqutsisortik najuutinngitsutut misigisimagaat. Suliffiup illutamigut avatangiisai aamma atortulersuutit sumiiffimmiit sumiiffimmut, aamma utoqqaat angerlarsimaffiini arlalinni immikkoortotamiit immikkoortotamut assigiinngissitaartorujussuupput. Pingaartumik illoqarfiit anginerusut avataanni utoqqaat angerlarsimaffiisa illutaat nungullarluinnarsimapput, aamma angallannermi atortut atortorissaarutillu iluarsaanneqarneq ajorlutik. Sumiiffinni ataasiakkaani atortorissaarutaagallartut atorneqarput, sulisunit naammattumik atorneqaratik.

Paaqqutarinninnermik suliaqartut

Ataatsimut isigalugu sinerissami utoqqaat angerlarsimaffiini sulisut akornanni ilinnigaqarnikkut qaffasissutsit assigiinngitsorujussuupput. Illoqarfinnut anginerusunut sanilliullugu sumiiffinni avinngarusimasuniittuni sulisussanik ilinniarsimasunik sulisussarniartarnej ajornarnerujussuovoq, ilinniagaqarsimanngitsunik sulisussarsiniarneq sumiiffinni arlalinni ajornakusoorluni. Utoqqaat angerlarsimaffii arlallit ilinniarsimasunik sulisussarsinissaminut, imaluunniit sulisooreersut ilinniagaqanngitsut sivikitsumik sivisussusilimmik ilinniartinnerisigut iluatsittarsimapput. Sulisut ilinniagaqarsimasut amerlanerugaangata sulisunut ilinniagaqarsimasunut aamma ilinniagaqarsimanngitsunut pitsaaneruserartoq tamanit isumaqatigineqarpoq. Utoqqaat angerlarsimaffii amerlanngitsunik ilinniarsimasortallit suliassaqaqarfimmik ilisimasaqassutsikkut tapersorneqarnissaminik amigaateqarput, aammalu utoqqaat angerlarsimaffiinut ilinniarsimasunik amerlasuunik sulisulinnut sanilliullugit peqqinnissaqaqarfimmik pisariaqartitsinerusarlutik.

Aqutsisut amerlasuut immikkoortortani assigiinngitsuni suliffimmik misilisuunik tiguserusupput, kisiannili ilitersuisussanik pissarsiniarneq ajornakusoorarluni. Taamaattumik utoqqaat angerlarsimaffii ilinniarsimasunik amerlanerusunik sulisullit suliffimmik misiliisunik sulisoqarnerupput.

Ilisimasat sulisut akornanni ulluinnarni paarlaasseqatigiissutigineqarnissaat siammarterneqarnissaallu aqutsisut amerlanerit qitiutillugit aalluppaat, aamma ilaat pikkorissarnernut peqataasimagaangata. Aammali ilisimasanik nutaanik siammarteriniarneq ajornakusoorinnaasoq misigisarpaat. Taamaattumik arlalinnik ataatsikkut pikkorissartitsinerit, ilinniartitsisussanik utoqqaat angerlarsimaffiannut aggertitsinerit aamma ilisimasanik sulisut akornanni paarlaasseqatigiinnerit assigiinngitsut misilerarneri iluaqutaasinnaassasoq misigisimapput.

Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut tamarmik, sulisut aamma ineqartut pingaartumik akissarsisoqarneranut atatillugu sulinngitsoortut amerlasarnerat ilisimavaat. Utoqqaat angerlarsimaffiini sulisussanik pissarsinissaminut ajornartitsinnginnerusunut aalaakkaanerusunik sulisoqarnissaq ajornanngilaq, utoqqaat angerlarsimaffiini amerlasuuni sulisorisat naak aalaakkaanngikkaluartut allanik periarfissaqannginneq pissutigalugu pinngitsoorneqarsinnaanngillat. Tamanna aqutsisunut, suleqatinut aamma ineqartunut annertuumik artukkiisinnaavoq.

Nakorsaatinik suliaqartarnej aamma puiguttorneq

Utoqqaat angerlarsimaffiini tamani ineqartut nakorsaataat sapaatip akunnikkaartunut agguataarneqartarput, aammalu ullup ingerlanerani piffissani aalajangersimasuni tunniunneqartarlutik. Sumiiffiit ilaanni nakorsaatinik annertussusilersuineq Peqqinnissaqaqarfimmi pisarpoq, sumiiffiillu ilaanni annertussusilersuineq utoqqaat angerlarsimaffianni pisarluni. Utoqqaat angerlarsimaffiini ataasiakkaani assigiinngissut pingaarutilik tassaavoq sulisut aqutsisullu ilinniagaqarsimassusiat. Nakorsaata ajutoornikkut kukkusumik tunniunneqassagaluarpata utoqqaat angerlarsimaffiini tamani aalajangersimasumik periusissaqartoqarpoq.

Ineqartut puiguttortut aamma puiguttortuunngitsut immikkoortinneqarnissaat pitsaaneruseroq utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut tamarmik oqaatigivaat. Amerlasuuni puiguttortunut immikkut immikkoortortaqareerpoq, sumiiffiillu ilaanni aallartisarnejarlutik. Puiguttornermik misissuisarneq ajornartorsiutaasoq arlallit misigisimavaat. Puiguttornerup paasineqarnerata

erseqqissaatigineqartarnera qaqutigoorpoq, tamannalu ajornartorsiutaavoq, pissutigalugu puiguttornerit assigiinngitsut assigiinngitsumik katsorsarneqarlutillu isumagineqartussaammata. Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut ataasiakkaat misigisimavaat innuttaasut utoqqaat kukkusumik puiguttortunngornerarneqarsimasut, aamma innuttaasoq utoqqaat angerlarsimaffiannut nuunnermi kingorna isumassorneqarlunilu paaqqutarineqaleraangat ersiutai tammartartut.

Aqutsisut sulisullu akornanni kissaatigineqartorujussuuvoq, arlaqarnerusut puiguttortunik paaqqutarinninnissamut immikkut piginnaangorsarnissamut periarfissineqassasut. Utoqqaat angerlarsimaffii amerlanerit puiguttornermut tunngasunik ilaqutaasunut aamma soqutiginnittunut allanut aaqqissuussillutilluunniit misiliisarput. Aaqqissuussinernut soqutiginnittut aamma pissarsissutaasarnerat assigiinngissitaartorujussuuvoq, tamannalu pissutigalugu utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni taamma aaqqissuussisarnerit unitsinneqarsimallutik.

Utoqqaat angerlarsimaffii ataasiakkaat puiguttorneq pillugu immikkut ilisimalittut najukkami inuiaqatigiinnit isigineqarlutik misigisimapput, aammalu ilaqutaasunut, angerlarsimaffinni ikiortinut aamma allanut puiguttortup avatangiisaaniittunut siunnersuisarlutik.

Inuiaqatigiinnut avatangiiserisanut attaveqarneq

Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut amerlanerit aamma sulisut Peqqinnissaqarfimmuut attaveqarnertik siusinnerusumut sanilliullugu pitsanngoriaateqarsimasoq oqaluttuarivaat. Peqqinnissaqarfimmuut saaffiginnittariaqalinnginnermi utoqqaat angerlarsimaffiata iluani aalajangersimasumik suleriaatsit qanoq ittuunersut sumiiffinni arlalinni oqaluttuarineqarput. Peqqinnissaqarfimmik suleqateqarneq pillugu iluarisimaarinnineq aamma misigisartakkat allanngorarput, ilaatigut peqqinnissaqarfimmi sulisut utoqqaat angerlarsimaffiat aamma ineqartut qanoq nalunngitsigineeraat tunngavigalugu.

Utoqqaat angerlarsimaffii ataasiakkaat oqilisaassivittut napparsimmavimmit atorineqarpallaarlutik misigisimasarput.

Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni ulluunerani sammisassaqaartitsiveqarpoq, aamma utoqqaat namminneq angerlarsimaffiminni najugallit nereqataajartorlutik imaluunniit sammisassaqaartitsinernut assigiinngitsunut peqataajartorlutik aggernissaminnut periarfissaqarlutik. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat taamatut utoqqarnut namminneq angerlarsimaffiminni najugalinnut attaveqarnissaminnut pitsaaneruseqarpoq periarfissaqarnissaminnik kissaateqarput, kisiannili taama neqerooruteqarnissaminnut periarfissaqarnatik. Utoqqaat angerlarsimaffii tamarmik qanigisaasunut attaveqarput. Qanigisaasut ilaat najugaqartup nutsernerani atatillugu aamma ulluinnarni eqeersimaarlutik peqataasarput, ilaalli najugaqartup toqulernerani aatsaat eqeersimaarlutik peqataalersarlutik. Sumiiffinni amerlasuuni qanigisaasut ulluinnarni imaluunniit sammisassaqaartitsinerni immikkut ittuni eqeersimaarlutik peqataasarnissaat kissaatigineqarpoq, kisiannili sumiiffinni amerlanerpaani tamanna ajornakusoorpoq. Pingaartumik puiguttortunut tunngatillugu qanigisaasut attuumassuteqarnerminnit tunuariartornissaat aarlerinaateqarsorinarpoq.

Utoqqaat angerlarsimaffii amerlanerit pisuni ataasiakkaani, imaluunniit ataatsimiinnernut aaqqissuussinernulluunniit uteqqiattumik pisartunut atatillugu najukkani suliffeqarfimmi aamma peqatigiiffimmi assigiinngissitaartumik annertussusilimmik suleqateqartarput. Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut ilaat najukkani inuiaqatigiinnik suleqateqarnerup qanoq annertusarneqarsinnaanerani isumassarsiaqarput.

1. Tunuliaqutaq

Nalunaarusiaq una sinerissami utoqqaat angerlarsimaffiini paaqqutarinninnermi pissutsit aamma paaqqutarinninnermi suleriaaseq pillugit aqutsisut, sulisut aamma ineqartut isumaannik ilisimasaqalersitsivoq, aamma ilisimatusaatigalugu suliniut tunuliaqutaasoq peqatigalugu Naalackersuisut utoqqarnut tunngatillugu periusissiaasaanut ilisimatigut tunngavissanut ilaassalluni.

Kalaallit Nunaanni 2020-mi inuit 5.000-ngajaat 65-it sinnerlugit ukioqarput, kisitsillu taanna 2035-imi 9.000-ngajannut qaffariaateqassasoq ilimagineqarpoq (Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut aamma Inatsisit Atuutsinneqarnerannut Naalackersuisoqarfik 2020). Utoqqaat amerlanerulernerat inuit ikiorneqarnissamik paaqqutarineqarnissamillu pisariaqartitsisut amerlinerannik aamma kinguneqarsinnaavoq. Paaqqutarinninnerup ilaa inuiaqatigiinni atugarissaarfiusuni kommuninit aamma Peqqinnissaqarfimmit isumagineqartarpoq. Tamaattumik politikkini assigiinngitsuni utoqqaat peqqissutsimikkut qanoq issusiat aamma aningaasatigut imminnut pilersorsinnaallutillu ulluinnarni imminnut isumagisinnaanerat qitiutillugit sammineqarput (Nørtoft aamma Jensen 2017). Taamatut aamma Naalackersuisut utoqqaat pillugit periusissiaanni kingullermi *Siunissami Kalaallit Nunaanni utoqqaat 2012*-imeersumi nappaatinik pitsaaliullunilu katsorsaaneq, piginnaangorsaaqqinneq aamma sapinngisaq tamakkerlugu utoqqaat nammineersinnaanissaat, kiisalu atugarissaarnikkut tunniussinnaasat kissaatigineqartut tunniunnissaat inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut unammilligassanngussasoq qitiutillugit sammineqarput:

“Naatsorsueqqissaartarfiup inuit amerlassusissaannik siumut naatsorsuinerani ersippoq, ullumi inuiaqatigiit utoqqartamik amerleriarnissaat naatsorsuutigisariaqaraat. Taakkuupput utoqqaat, Nunatta atugarissaarnissaata qularnaarnissaanut tunniussaqaarnikut, utoqqalinerminnilu aningaasaqarnermikkut toqqissisimanissaminnik pisariaqartitamikkullu isumagineqarnissaminnik qularnaaruttariaqartut. Utoqqaat – inuussutissarsiutinik ingerlatsisut amerleriarnerinik illuatungilerneqanngitsumik – amerliartornerisa nassatarivaat, kissaatigineqartut naapertorlugit utoqqarnut atugarissaartitsinissap pigiinnarnissaata aningaasaqaarnikkut unamminartoqarnera.”
(Naalackersuisut 2012:1)

Innuttaasut peqqissuunissaannik suliniutini pingasuusuni Inuuneritta I-imi, II-mi aamma III-mi siullermi utoqqaat inuiaqatigiinni immikkoortutut taamaallaat taaneqarput. Tassani inuiaqatigiinni utoqqaat nassuiarneqarput tassaasut”... immikkoortut assigiinngissitaartorujussuit, assigiinngitsorujussuarnik atugassaqaartitaallutik inuusut” (Inuuneritta 2007-12), aamma inuunerup pitsaassusiata atugarissaarnerullu qaffassarneqarnissaat pilersaarusiukkamik sammineqarput, inuunerup ataqqinassusilimmik aamma imaqarluartumik, pisinnaassutsip pitsanngoriaateqartinneqarneranik, nappaatinik pinngitsoortitsinikkut aamma pitsaaliulluni suliniutit atorlugit qulakkeerinninnikkut. Anguniakkat taakku qanoq anguneqassanersut itinerusumik nassuiarneqanngillat. Inuuneritta II-mi meeqqat, inuusuttut aamma ilaqutariit qitiutillugit sammineqarput, aamma kinguaariit inuusunnerusut peqqissusiannik pitsanngoriaateqartitsinikkut inuiaqatigiit siunissami peqqissusiisa sunnerneqarnissaat:

“Peqqissumik inooriaaseqarneq meeraanermi tunngavilerneqartarpoq utoqqalinissarlu angullugu attaneqartarluni. Peqqissuulluni utoqqalinissamut tunngaviliisuvoq pingaarutilik, taamaattumik Inuuneritta II utoqqarnut annertuumik aamma pingaaruteqassaaq.”

(Inuuneritta II:6)

Utoqqarnut tunngasuni toqqakkat aalajangersimasut 2012-miilli qitiutillugit sammineqalerput. Naalakkersuisut 2012-imi utoqqarnut periusissiaq *Siunissami Kalaallit Nunaanni utoqqaat. Naalakkersuisut utoqqaat pillugit periusissiaat 2012-2015* akuersissutigivaat. Soraarninngornermi atukkat aamma utoqqaat sapinngisartik tamakkerlugu imminnut ikiorsinnaanissaat, aamma sapinngisartik tamakkerlugu namminneq angerlarsimaffiminni najugaqaannarnissat ilaatigut periusissiami annertuumik sammineqarput. Puiguttorneq pillugu nuna tamakkerlugu pilersaarut 2013-imi saqqummerpoq (*Puigortunngorneq pillugu pilersaarusiornissamut siunnersuut 2013*). Utoqqarnut illersuisoqalernissaq 2019-imi akuersissutigineqarpoq (Inatsisartut 2019). Utoqqarnut siunnerfilimmik ineqarnermut- aamma inissianik sanaartornermut tunngasut 2020-mi qitiutillugit sammineqalerput (Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut aamma Inatsisit Atuutsinneqarnerannut Naalakkersuisoqarfik 2020), aamma siullermeerutaasumik puiguttorneq pillugu nuna tamakkerlugu 2021-mi isumasioqatigiissitsisoqarpoq (Nørtoft aamma Jensen 2022).

Utoqqaat angerlarsimaffiat

Sinerissami utoqqaat angerlarsimaffiini misigisartakkat aamma suleriaatsit misissuineri sammivigineqarput. Utoqqarnut ulloq unnuarlu angerlarsimaffiit 2022-mi 18-iupput, tassunga ilaallutik utoqqaat illui, utoqqaat angerlarsimaffii, puiguttortut angerlarsimaffii aamma utoqqarnut najugaqatigiiffiit (Nørtoft aamma Benthholm in press). Utoqqaat 65-it sinnerlugit ukiullit 11,6 %-ii 2018-imi ulloq unnuarlu utoqqarnut angerlarsimaffinni imaluunniit najugaqarfimmi neqeroortigineqartumi allami najugaqartut utoqqarnut inissiat pillugit nalunaarusiami takutinneqarpoq. Sumiiffinni taakkunanani inissat 2019-ip naalernerani katillugit 555-iupput, inuillu 176-it utaqqsuniillutik (Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut aamma Inatsisit Atuutsinneqarnerannut Naalakkersuisoqarfik 2020).

Nalunaarusiami uani utoqqaat illui, utoqqaat angerlarsimaffii, puiguttortunut angerlarsimaffiit aamma utoqqaat najugaqatigiiffii sammineqarput. Utoqqarnut ulloq unnuarlu angerlarsimaffiit assigiinngitsut tamaasa ataatsimut utoqqaat angerlarsimaffiinik taagorpavut.

Kalaallit Nunaanni utoqqaat illuat siulleq Qaqortumiippoq. Utoqqaat illuat 1932-mi tunngavilerneqarpoq, qulingiluanullu inissaqarsimalluni (Kleivan 1957). Utoqqaat illuini ineqartut ikiorneqaratik ulluinnarni suliaasat amerlasuut suliarisinnaasarpaat, naak kisimiivillutik namminneq najugaqarsinnaanngikkaluarlutik. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni ullumikkut imminnut ikiorsinnaasunik sulii najugaqartoqarpoq, kisianni siornatigumut sanilliullugu ineqartut paaqqutarineqarnissamik pisariaqartitsisut amerliartorput. Utoqqaat angerlarsimaffii amerliartuinnartut puiguttortunut immikkoortortaqarput, siunissamilu qaninnerusumi sulii amerlanerusut taama ittumik immikkoortortaqalernissaat ilimanarpoq (Nørtoft aamma Benthholm in press).

Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat utoqqarnut namminneq angerlarsimaffiminni najugalinnut ulluunerani samisassaqtitsivittaqarput, ulluunerani ornittakkat allaniittut utoqqaat angerlarsimaffiisa avataanni immikkut inissisimallutik. Sumiiffinni amerlasuuni utoqqaat namminneq angerlarsimaffiminni najugallit kommunip angerlarsimaffinni ikiorteqartitsisarnera aqputigalugu ikiorneqarnissaminnut periarfissaqarput, illoqarfinni anginerusuni angerlarsimaffimmi ikiorteqarneq kommunip Peqqinnissaqarfiullu suleqatigiinnerisigut taamaallaat neqeroortigineqartarluni (ibid.).

Utoqqaat inuunerat aamma atugaat

Kalaallit Nunaanni utoqqaat inuunerat atugaallu pillugit ilisimatusarnerit annikissimapput, ukiunili kingulliunerusuni ilisimatusartunit arlalinnit sammineqalersimallutik, sammisat assigiinngitsut qangaanerusumiit ullumikkumut pisut qitiutillugit sammineqarlutik. Sammisat ilaatigut piffissani assigiinngitsuni utoqqarnik isiginninnermut aamma utoqqarnut politikkinut tunngasut (Olsen aamma Jensen 2021 aamma Nørtoft aamma Jensen 2017), utoqqaat peqqissusiat aamma inuunermi atugaat (Nørtoft allallu, 2019), utoqqaat inuunerisa oqaluttuassartaat (Schlütter 2018), kinguaariit ingerlaneranni utoqqaat inissisimaffiat aamma ilisimasani ingerlatitseqqittarnerat (Nørtoft aamma Jensen in press) aamma naleqartitat (Berliner aamma Stender 2013), utoqqalinermi angerlarsimaffik aamma atassuteqarfiit (Kaur Gill, Ismail og Schlütter 2021), inuunerup pitsaassusia aamma ulluinnarnut tunngasut (Jensen aamma Nørtoft 2020), nappaammut, inuunermut aamma toqumut atatillugu nalornineq (Schlütter 2019 aamma Schlütter aamma Hounsgaard, 2020), nerisaqarnermut, sammisassanut aamma inooqataanermi atassuteqarfinnut tunngasut (Nørtoft aamma Jensen 2018), inigisanut qanittuni silamiiffissanik ineriartortitsinermi utoqqarnik peqataatitsineq (Nørtoft allallu, 2018), utoqqaat angerlarsimaffiisa oqaluttuassartaat (Nordberg-Rasmussen aamma Jensen in press), kommunimi utoqqarnik paaqqutarinninnermi kajumissuseqarluartut (Nørtoft aamma Jensen, 2019), piginnaangorsaaqqinneq (Aagaard 2018), puiguttortunik paaqqutarinninneq aamma puiguttortunngortunut qanigisaasut (Nørtoft, Jensen aamma Jensen 2021 aamma Nørtoft aamma Jensen 2020a og 2020b) kiisalu utoqqaat angerlarsimaffianni asanninneq naleqartitatut (Nørtoft aamma Benthholm in press).

Tamakku saniatigut utoqqaat Innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnernut peqataasutut ilaatinneqarput, aammalu 2018-imi misissuineri kingullermi immikkut apeqquteqarfigineqarlutillu timimikkut piginnaasaat qitiutillugit misilittaatinneqarlutik. Tamatuma saniatigut utoqqaat pisarnermit amerlanerusut peqataatinneqarput, Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri tassani utoqqaat immikkut qitiutillugit sammineqarnerat pissutigalugu (Larsen allallu 2019 aamma Nørtoft allallu 2019). Utoqqaat peqqinnerpaat ingerlalluarnepaallu Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri mut peqataapput (Nørtoft allallu 2019), taamaattumillu ilimagineqartariaqarpoq utoqqaat angerlarsimaffiinni ineqartut peqataatitaqanngitsut.

Ilisimatusarnerup takutippaa, utoqqaat pitsaasumik inuuneqarnerannik qanoq paasinninnermi assigiinngitsut arlallit erseqqissarneqartut. Amerlasuut pinngortitamik pingaartitsisorujussuupput, aammalu pinngortitamiinnissaminut periarfissaqarnissartik kissaatigalugu, pinngortitami suliaqarlutik, nerisassanik pinngortitami pissarsiniarlutik imaluunniit pinngortitaaq angalaarfigisinnaajunnaarsimagunikku pinngortitamik isiginnaalaarsinnaassallutilluunniit (Nørtoft aamma Jensen 2018, 2019 aamma 2020, Nørtoft allallu 2019). Tamatuma saniatigut inunnut allanut attaveqarnissaq, pitsaasumik atassuteqarfeqarlunilu inooqataanikkut atassuteqarfeqarluarnissaq pingaaruteqarpoq (Kaur Gill, Ismail aamma Schlütter 2021, Nørtoft allallu, 2019). Nammineq inuunerisamut, aamma tamanna pillugu aalajangiinernut assigiinngitsunut sunniuteqarnissaq pingaaruteqarpoq (Jensen allallu 2018), tamannalu aamma pisinnaatitaaffittut FN-imit (Forenede Nationer 2007) nassuiarneqarpoq. Tamatumunnga ilanngullugu peqqissuunissaq, aamma toqqissisimasinnaajumalluni katsorsarneqarnissamut isumassorneqarnissamullu periarfissaqarnissaq pingaaruteqarpoq (Schlütter 2019), aamma ataatsimoorfinnut peqataanissaq nuannaarnissamullu periarfissaqarnissaq pingaaruteqarput (Berliner aamma Stender 2013).

Inuunerup pitsaasup immikkuualuttortai taakku tamarmik ilusilersukkami *Peqqissutsitsinnut tunngavileeqataasut*-ni nassaareqqinneqarsinnaapput, taanna Innuttaasut Peqqissusiannik ilisimatusarfimmit ineriartortinneqarsimavoq, aammalu Inuuneritta III-p (Inuuneritta III 2020:20)

suliarineranut tunngaviulluni.

Takussutissiaq 1: Peqqissutsinnut tunngavileeqataasut (Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfik). Utoqqaat angerlarsimaffiini najugallit pitsaasumik imaqarluartumillu inuuneqarnissamik periarfissaqarnissaannut atukkat assigiinngitsorpassuit aalajangiisooqataasarput. Ineqartut, sulisut, aqutsisut aamma timitatigut atukkat assigiinngillat, taamaattumik tamanut pitsaalluinnartumik aaqqiissutissamik ataatsimik nassaassaqaangilaq. Taamaattorli sulisut ilinniagaqarsimasut amerlasuut, pitsaasumik aqutsineq aamma sulisut tunniusimallutik sulinerat utoqqaat angerlarsimaffianni ineqartut pitsaasumik inuuneqarnissaannik tunngavissanik periarfissanillu tunniussinissamut pingaaruteqarnerat takuneqarsinnaasorinarpoq (Jensen aamma Nørtoft 2020 aamma Nørtoft og Bentholt in press).

Inuunerup pitsaassusia qanoq ittuunersoq inunni ataasiakkaaniippoq, taamaattorli ataasiakkaanut minnerusumik annerusumilluunniit inuit allat aamma inuiaqatigiittut tunngaviit apeqquataasarlutik (Poppel 2015, Steenholdt 2020). Pingaartumik inunnut, ulluinnarni inunnit allanit paaqqutarineqarnissamik ikiorneqarnissamillu pisariaqartitsisunut, inuunerup pitsaassusia inunnit taakkunanga ikiuisussanit, aamma najugaqatigiiffinni najugaqarfimminni avatangiiserisaannit sunnerneqarsinnaavoq (Nørtoft, Jensen aamma Jensen 2021). Utoqqarnut, utoqqaat angerlarsimaffianni najugalinnut, inuunerup pitsaassusia sulisunit ulluinnarni isumassuinermik tunniussaqtartunit, sammisassanik neqerooruteqtartunit, aamma utoqqaat angerlarsimaffiata qanoq issusianik ilusileeqataasartunit kiisalu suliffeqarfiup inatsisitigut, aningaasaqarnikkut, sulinikkut aamma naleqartitatigut tunngavissaanit sunnerneqartarneranik kinguneqartarpoq.

Utoqqaat inuunermik pitsaassusianik misigisaqarnerannut piffissartik sammisaqartitsinernut isumalinnut atorsinnaaneranut aamma atassuteqartoq ilisimatusarnerup takutippaa (ibid.). Suut isumalittut misigisimaneqarnerisut ataasiakkaat qanoq misigisimanerannut tunngapput. Inunnulli amerlanerpaanut ataatsimoorutaasoq tassaavoq, sammisaqartitsinerit ataasiakkaat isumalittut

isumaqanngitsutulluunniit misiginissaannut peqataasunut allanut atassuteqarneq aalajangiisooqataasinnaasoq (Borglin allallu 2005).

Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat naleqartitatut tunngavigisaminnik pimoorussillutik siunnerfilimmillu suliaqarput, tamannalu sulisut isummersuutaasigut aamma ineqartunut qanoq isiginninnerisigut takuneqarsinnaavoq. Sulinermi ataatsimoorussamik naleqartitat ulluinnarni malittarineqalersarput, aamma sulinermi pingaarnarpaatut siunertarineqartup suuneranik eqqaasitsisuullutillu suliffiup iluata qanoq innissaanut aalajangiisooqataasarlutik (Nørtoft og Bentholt in press). Taamaattumik ataatsimoorussamik naleqartitat sulisunut isumalluutaapput pingaarutilit.

Isumalluutit allat illutatigut avatangiisinut, atortutigut isumalluutitut, soorlu angallannikkut atortunut, imaluunniit sulisut assigiinngitsuni atorfillit piginnaasaannik immikkut ittunik atorluaanermut tunnganerupput. Utoqqaat angerlarsimaffiini suliniutit pitsaasut amerlasuut kajumissuseqarluartunit ingerlanneqartarput, taakku isumalluutit assigiinngitsunik pitsaarnarpaamik atorluaaniartarlutik (Nørtoft aamma Jensen 2019). Utoqqaat angerlarsimaffiini isumalluutit taamaalillutik atortunut inunnullu tunngapput. Aammattaaq utoqqaat inuunermik pitsaasuuneranik misigisaqarnissaannut periarfissaqartitsiniarlutik utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut, sulisut imaluunniit angerlarsimaffinni ikiortitut aqutsisut najukkami attassuteqarfiit aamma isumalluutit atortarneraat apequtaasarpoq (ibid.) Utoqqaat angerlarsimaffii amerlasuut sulisussanik naammattunik sulisussarniartarneq ajornartorsiutigisarpaat, aamma minnerunngitsumik sulisussanik ilinniagaqarsimasunik sulisussarsiniarneq. Tamatuma saniatigut utoqqaat angerlarsimaffii arlalissuit aalaakkaasuunngitsunik sulinngitsuukulasunik sulisoqarput (Jensen aamma Nørtoft 2020).

Sulisut pikkorissarnissamut- aamma ilinniarnissamut periarfissaat nunap isorartussusianit killilersimaneqarpoq, aamma sulisut pikkorissareernerimik imaluunniit ilinniarnimeereernerimik kingorna ilisimalikkamminnik suleqatiminnut qanoq annertutigisumik ingerlatitseqqittarnerat assigiinngissitaarpoq (Nørtoft aamma Jensen 2022). Puiguttorneq tassaavoq sammisaq sulisut paasisaqarfiginerorusullugu pingaartitaat, inuit puiguttortut immikkut pisariaqartitsisarnerat pissutigalugu, aamma inuit amerlanerusut siunissami puiguttortunngortussaannerat pissutigalugu (Nørtoft, Jensen aamma Jensen 2021 aamma Nørtoft aamma Jensen 2022).

Siunertaq aamma ilusaa

Misissuinermit siunertaq tassaavoq, ilisimatusarnikkut ilisimalikkat tunngavigalugit Naalackersuisut utoqqarnut periusissiamik suliaqarnissaannut isummersuinissaq, utoqqarnik paaqqutarinninnermi pissutsit sammisallu arlalilit pillugit sulisut aamma najugaqartut misigisimasaat aqutigalugit. Misissuinermi nuna tamakkerlugu utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut, sulisut aamma ineqartut isiginninnerat ilaatinneqarput. Misissuinermi paasisutissanut tunngaviup aamma periutsip nassuiarneqareernerata kingorna kapitalit tallimat tulliutissapput, utoqqaat inuunerisa pitsaassusiannut, utoqqaat angerlarsimaffianni naleqartitanut aamma isumalluutitut, paaqqutarinninnermik suliaqartunut, nakorsaatinik suliaqartarnermut aamma puiguttornermut kiisalu inuiaqatigiinnut avatangiiserisanut attaveqarnermut tunngatillugu sammisassatut toqqarneqartunut inerniliussanik taakku ilaqarlutik. Tamatuma kingorna kapitali tulliuttoq tassaassaaq, sammisat misissuinermi peqataasut namminneq iserfigisaat, utoqqaat atugaannut aamma utoqqaat paaqqutarineqarnerannut atatillugu pingaarutilittut taakku isigigamikkut. Naggasiullugulu eqqumaffigisassat arlalilit, utoqqaat angerlarsimaffianni pitsaassutsimut immikkut pingaarutilittut paasisutissani pissarsiarineqartuni paasineqarput.

2. Paasissutissanut tunngavik aamma periuseq

Paasissutissat, nalunaarusiamut matumunnga tunngaviusut, tassaapput nuna tamakkerlugu utoqqaat angerlarsimaffiini itisiliiffiusumik apersuinerit. Tamatuma saniatigut Avannaani Kujataanilu angerlarsimaffinni ikiorteqarnermut immikkoortortani apersuinerit ataasiakkaat ingerlanneqarput. Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisunik imaluunniit taakkununnga tullersortinik 17-inik, paaqutarinninnermik sulialinnik arfinilinnik aamma angerlarsimaffinni ikiortinut aqutsisunik imaluunniit ataqatigiissaarisunik pingasunik ataasiakkaarlugit apersuinerit ingerlanneqarput. Tamatuma saniatigut utoqqaat angerlarsimaffiini najugallit 20-t aamma utoqqaat namminneq angerlarsimaffiminni najugallit marluk ataasiakkaarlugit imaluunniit eqimattanngorlugit apersuinerit peqataapput. Apersuinerit katillugit 42-t, apersorneqartunik 48-nik inuttallit, piffissami 2022-mi marsimiit juunimut ingerlanneqarput.

Apersorneqartut pillugit takussutissiaq

	Oqarasuaat atorlugu apersuinerit	Naapillugit apersuinerit
Aqutsisut/tullersortit	10	7
Sulisut		6
Ineqartut		20
Utoqqaat namminneq angerlarsimaffiminni najugallit		2
Angerlarsimaffimmi ikiortinut aqutsisut/-ataqatigiissaarisut		3
Katillugit		48

Illoqarfiit nunaqarfiillu utoqqaat angerlarsimaffii peqataatitaqartut

- Alluitsup Paa
- Aasiaat
- Ilulissat
- Ittoqqortoormiit
- Kangaatsiaq
- Maniitsoq
- Nanortalik
- Narsaq
- Nuuk
- Paamiut

- Qaanaaq
- Qaqortoq
- Qeqertarsuaq
- Sisimiut
- Tasiilaq
- Upernavik
- Uummannaq

Itisiliiffiusumik apersuinerit apersorneqartut isumaannik misigisaannillu paasinninnissamut periarfissaqalersitsipput (Kvale aamma Brinkmann 2009). Taakku oqaatsitsigut kulturikkullu sunnersimaneqarput, taamaattumillu misissuinerimut pingaaruteqarsimavoq oqaatsit sorliit atorlugit apersuineq ingerlanneqassanersoq apersorneqartut namminneq aalajangissagaat. Apersuisut taakku marluk kalaallisut danskisullu oqaluttarput. Apersuinerit 42-nit marluk danskisut ingerlanneqarput, sinnerilu kalaallisut ingerlanneqarlutik.

Apersuinerit tamakkerlutik apersuinerimut najoqqutaqarluni ingerlanneqarput, tamannalu isumaqarpoq, apersuisup apersuinerimi apeqqutigineqartussatut aalajangersarneqareersut malillugit apersuimmat, apersuinerulli ingerlanerani akissutigineqartunut itisiliissutinik apereqqittoqartarluni. Tamatumani qulakkeerneqarpoq, apersuinerit tamani sammisat assigii tamani sammineqarnerat, ilutigitillugulu apersukkat ataasiakkaat sammisanik isummannillu namminneq pingaartitaminnik erseqqissaateqarsinnaanerit periarfissaqartinneqarluni (ibid.). Apersuinerimut najoqqutat assigiinngitsut aqutsisunut, sulisunut aamma ineqartunut atorneqarput.

Apersuinerit sammisanut tulluuttumi taaneqartunut tunngasunik apeqqutinik imaqarput:

- Innuttaasut akornanni inuunerup pitsaassusia
- Sulisunik ilinniartitsineq
- Aqutsinerimut naleqartit
- Sammisassaqaartitsineq aliikkutassaqaartitsinerlu
- Nakorsaatinik nappaatinillu suliaqarneq
- Najukkami inuiaqatigiinnit aallaaveqarneq

Apersuinerit tamarmik tamakkerlugit allanneqarput, aammalu kalaallisut apersuinerit oqaasii maleqqissaarlugit danskisuumut nutserneqarlutik. Sammisassatut aalajangiuteriikkat tunngavigalugit apersuinerit atuaqqissaarneqarput, aammalu oqaatigineqartunit toqqarneqartut naalisarlugit eqikkarneqarlutik. Tamatuma kingorna apersuinerit tamani isummersuutit ataatsimoortillugit allanneqarput.

Misissuineq aamma nalunaarusiamik matuminnga suliaqarneq Isumaginnerimut Suliffeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup suliaqarneqarneratigut Innuttaasut Peqqissusiannik Iisimatusarfimmit suliarineqarpoq. Apersuinerimut najoqqutaq, apersuinerit kiisalu nalunaarusiaq una ilisimatusarnikkut malittarisassat malillugit Innuttaasut Peqqissusiannik Iisimatusarfimmit suliarineqarput. Suliummik akisussaasut tassaapput seniorforskerit Kamilla Nørtoft aamma Tenna Jensen. Apersuinerit aamma apersuinerit allaganngortitsinerit ilisimatusarnikkut ikiortinit Birthe Eriksenimut aamma Arnârak Patricia Blochimit suliarineqarput.

Apersuinermit peqataasut tamarmik akuersinermut uppersaammik atsiorput. Nalunaarusiami ilisarnaataasinnaasut sammiviusinnaasullu erseqqissarneqarnissaat qitiutillugit sammineqarput. Taamaattumik isummat immikkut ittut imaluunniit tikkuussissutit amerlanernit isumagineqarnersut pillugit atorneqarnersoq imaluunniit immikkut maluginiartariaqarnersoq pillugu oqaasertaliussanut nalunaarsuutit amerlanngitsut, amerlasuut, amerlanerit aamma ikinnerit atorneqarput. Apersoneqartut kinaassusiisa paasineqannginnissaat qulakkeerniarlugu suliffeqarfinni ataasiakkaani tamani qassit aamma sumerpiaq apersoneqarnersut takussutissiamik suliaqartoqanngilaq.

3. Utoqqaat inuunerisa pitsaassusiat

Inuunerup pitsaassusia pillugu aqutsisut sulisullu isiginninnerat

Sinerissami utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut aperineqaraangamik ineqartut inuunerisa pitsaassusiannut tunngatillugu suna pingartinneraat, aqutsisut ilaasa tunngaviusumik timikkut pisariaqartitat kisiisa qitiutillugit sammisarpaat. Taamaalillutik akissutigisarpaat, inuttut eqqiluisaaneq, nerisaqarneq aamma timimik aalatitsineq qitiutinneqassasut.

Ineqartut imminnut ikiorsinnaanerisa sapinngisaq tamakkerlugu pigiinnarneqarnissaasa qulakkeerniarnissaat aqutsisut amerlangitsut apersuinerne qitiutippaat. Taakku erseqqissarpaat, nammineq piginnaasaqarneq inuunerup pitsaassusianut qanoq pingaaruteqartiginersoq, aammalu taamaattumik ineqartut pisinnaasamikkut sungiusarneqartassasut, pisinnaasat assigiinngitsut sulisunit suliarineqarnissaannut taarsiullugu namminneq suliarisarlugit.

Aqutsisut ilaasa ulluinnarni paaqqutarinninneq, aamma ulluinnarni ineqartut peqatigalugit aamma ineqartunut sammisaqartitsisarnerit ineqartut ataasiakkaat kissaataannit pisariaqartitaannillu aallaaveqartarnerat soqutigineruaat. Taakku eqqumaffigivaat, ineqartut assigiinngitsunik pisariaqartitsinerat, aamma ineqartuni ataasiakkaani pisariaqartitat ullormiit ullormut allangorarsinnaanerat.

Utoqqaat angerlarsimaffiini arlalinni aqutsisut apersuinerne erseqqissaatigivaat, ineqartut takuneqartutut tusaaneqartutullu misigisimassasut, aammalu ineqartut sunit nuannaalersinneqarsinnaallutillu iluarisimaarinnilersinneqarsinnaanersut paasiniassallugu sulisut suliasarigaat. Ineqartut namminneq aalajangiisinnaanerminnut periarfissaqarnerat inuunerisa pitsaassusiannut, aamma toqqissisimanermik misigisimanissaannut pingaaruteqarluinnartoq aqutsisut ilaasa soqutigineruaat. Ineqartut ilivitsuullutik inuuneqarnissaat, aamma utoqqaat angerlarsimaffiat taakku maanna angerlarsimaffigilersimagaat aqutsisut taakku qitiutippaat. Taamaattumik ineqartut taakkulu qanigisaat killilersorneqarpallaaratik aamma angerlarsimasutut pissusilersornissaminnut periarfissaqassapput, aamma utoqqaat angerlarsimaffianni ataatsimoorfinnut peqataanissaminnut, aamma ineqartut qanigisaasullu allat peqatigalugit, periarfissaqassapput.

Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut amerlasuut ineqartut inuunerisa pitsaassusiannut qanigisaasut pingaaruteqassusiat eqqumaffigivaat. Ataatsimut isigalugu qanigisaasut annertunerusumik peqataanissaat aqutsisut kissaatigivaat, kisiannili aamma eqqumaffigalugu ineqartut ilaasa qanigisaminnut pitsaasumik qanittumillu attaveqarnerat, ineqartut ilaat attaveqarpiinngitsut. Utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisup ataatsip eqqaavaa, ineqartut ilaasa iniminnit anillallutik najugaqatiminnik peqateqarsinnaanerit ajornakusoorsinnaasartoq. Taamaattumillu aamma pingaaruteqarpoq, sulisut piffissaqarlutik ineqartunut taakkununga ullup ingerlanerani isertarnissaat, ataasiinnaq siunertarlugu, tassalu ineqartup ilaginissaa, allanik

ilaqarnertik misigisimaniassammassuk. Taava oqaloqateqarnissaminut periarfissaqassapput, imaluunniit oqaloqatiginninngikkaluarlutik allamik ilaqaannassallutik. Ineqartup inuunerata oqaluttuassartaanik pingaarutilimmik paasissutissiinissamut qanigisaasut aamma pingaarutilimmik inissisimasinnaapput, pingaartumik ineqartoq nammineq eqqaamaniarnermigut imaluunniit oqalunniarnermigut ajornakusoortitsippat. Ineqartut tunuliaqutaasa ilisimanerisigut sulisut ineqartumut pitsaasumik attaveqarnissaannut, aamma pineqartumut siunnerfilimmik paaqqutarinninnermik, sammisaqartitsinermik aamma oqaloqatigiinnermik naleqqussaanssamut ikiuutaasinnaavoq.

Ineqartut inuunerisa pitsaassusiannut pinngortitaq pingaarutilittut aqutsisunit tamangajannit eqqaaneqarpoq. Taamaattummik ineqartut namminneerlutik anisinnaannerat aamma sivikinnerusumik asimiissinnaanerat utoqqaat angerlarsimaffiini tamarluinnangajanni eqqumaffigineqarpoq. Ineqartunut nunaqarfinneersut nunaqarfimminnut tikeraarnissaminut periarfissaqarnissaat pingaaruteqartorujussuusinnaasoq aqutsisut ataasiakkaat eqqaavaat.

Kingullertut minnerunngitsumillu aqutsisut arlallit eqqaavaat, allanik illaqateqarnissamik periarfissaqarnissaq ineqartut inuunerisa pitsaassusiannut pingaaruteqartoq. Taakku tassaasinnaapput qanigisaasut, najugaqatigisat aamma sulisut.

Aqutsisut amerlanngitsut oqaluttuarput, sulisut ataatsimiinneranni inuunerup pitsaassusia immikkut oqaluuserisaritsik. Sumiiffinni allani inuunerup pitsaassusia toqqaannanginnerusumik oqaloqatigiissutigineqartarpoq, aamma tamanna pisarluni ineqartut aalajangersimasut imaluunniit sammisassaqartitsinerit pillugit oqaluuserinninnermi, aqutsisut ilaat inuunerup pitsaassusia pillugu sulisuminnik oqaloqatigiissuteqarneq ajortut.

Utoqqaat angerlarsimaffiini sulisut apersoneqartut akornanni ineqartut inuunerisa pitsaassusiat amerlanngitsunit oqaluuserineqarpoq. Ataaseq oqaluttuarpoq, utoqqaat angerlarsimaffianni pineqartumi suliffimmi aqutsisup qanoq ersaritsiginera, aamma angerlarsimaffiup nuannersuunissaanik, aamma ineqartut ineqartut allat peqatigalugit nuannaarnissamik periarfissaqarnissaat qanoq pingaartitsitiginerai. Sulisut aamma eqqaavaat, nuannaarneq ineqartut inuunerisa pitsaassusiannut pingaaruteqartoq. Sulisut arlallit eqqaavaat, ineqartut imminnut ataqqinissaannut, aamma tusarnaarnerisigut nuannaalersinnissaannut, isumassorlugit illaqatigalugillu sulisutut ikiuussinnaallutik.

Inuunerup pitsaassusia pillugu utoqqaat isiginninnerat

Ataatsimut isigalugu utoqqaat apersoneqartut utoqqaat angerlarsimaffianni paaqqutarineqarnertik iluarisimaarpaat. Ataaseq misigisimavoq, nangini angummit taarserneqartariaqartillugu toqqissisimanangissinnaasartuq, kisiannili pineqartup najugaqarfigisaani unnuami allamik periarfissaqarneq ajorluni. Amerlasuut utoqqarnik allanik najugaqateqarnertik, allanik nereqateqartarnertik, peqateqartarnertik minnerunngitsumillu illaqateqartarnertik aamma nuannaarutigivaat.

Nerisassat inuunerup pitsaassusianut pingaaruteqartorujussuunerat tamangajammik eqqaavaat. Utoqqaat angerlarsimaffianni nerisassat sassaalliutigineqartartut apersoneqartunit iluarisimaarneqakannerput, kisianni tamarmik kalaaliminertortitaasarneminnit suli

annertunerusumik kalaaliminertortitaasarnissartik kissaatigivaat. Apersorneqartut amerlasuut kalaaliminertugassaminnik ilaqtaminnit pissarsisarput. Ilaat namminneq qerititsivimminni kalaaliminiuteqarput, aammalu utoqqaat angerlarsimaffianni igasinnaallutik.

Utoqqaat apersorneqartut amerlanersaasa pinngortitamiissinnaaneq inuunermik pitsaassusiannut pingaaruteqarluinnartuusoq oqaatigivaat. Ilaat namminneq kisimiillutik angalaarsinnaanerminnut timimikkut pisinnaapput, allat pinngortitaliassagunik utoqqaat angerlarsimaffianni sulisut imaluunniit ilaqtat ikiortigisariaqaraat.

Ataatsip eqqaavaa utoqqaat angerlarsimaffianni iniminut isikkiviginnginnera ajuusaarnartorujussuusoq.

Utoqqaat apersorneqartut tamarluinnangajammik eqqaavaat, atugarissaarnissamut aamma inuunerup pitsaassusianut ilaqtat pingaaruteqartut. Ilaat meeqqaminnut, ernuttaminnut, ernutaqtiutiminnut kiisalu qatanngutiminnut akuttunngitsumik atassuteqartartut – ilaat ullut tamakkiallugit – apersorneqartut ilaat ilaqtannut qanigisanut pitsaasumik atassuteqannginneq pissutigalugu maqaasinermik angisuumik peqarput. Taamaalilluni tamanit isumaqatigiissutigineqartoq tassaavoq ilaqtat pingaaruteqartuusut, aamma ilaqtannut pitsaasumik atassuteqarnerup nuannersuata akerlianiilluinnarpoq ilaqtannut atassuteqannginneq imaluunniit atassuteqarneq nungullarsaataasoq. Amerlasuut eqqaavaat, ilaqqutanik peqateqartarneq peqqissutsimut ajorunnaarsaataallunilu pitsaassuusoq.

Ineqartut ataasiakkaat, utoqqaat angerlarsimaffiata avataani inunnut allanut aamma najugaqatigisanut attaveqarpiannngitsut, ilaasa sulisunit ineeqqaminnut pulaarneqartarnissartik kissaatigivaat. Ataatsimoorluni isersimaartarfimmi sammisaqartoqarneranut imaluunniit nerisoqarneranut sanilliullugu namminneq kisimiinnerullutik sulisunik oqaloqateqarsinnaaneq kissaatigalugu.

Ineqartut amerlasuut apersorneqarnerminnut atatillugu oqaluttuarput, namminneq najugaqatigisamillu akunnerminni aaqqiagiinngissuteqarlutik. Aaqqiagiinngissutit iluarsiniarnissaat ajornakusoortippaat, aammalu inuunerup ingerlanerani ilumikkersimanagerit utoqqaat angerlarsimaffianni ilaatigut ingerlatiinnarneqartarlutik. Tamatuma kingunerisarpa, isersumaqatigiinnermi iluaalliorneq – aamma taamatut ataatsimoorluni nerinermut sammisaqartitsinermullu atatillugu. Illuatungerisaminnut toqqaannartumik oqarusussinnaanerat akuttuvoq, tamannalu ineeqqaminniiginnartarnerannik taamalu ataatsimoorluni misigisaqatigiinnissat pinngitsoortarnerannik kinguneqartarpoq. Ilaat najugaqatiminnit malersorneqartutut, ingunneqartutut nikanarsarneqartutullu misigisimapput. Ataaseq pissutsit allannortikkusullugit sulisunut ikiortissarsiornikuusimavoq, tamannali kissaatigisaatut sunniuteqarsimangilaq.

Ineqartut misissuinermut peqataasut arlallit oqaluttuarput, najugaqatigisat naammagittaalliornersa nuannisarneq aserortaraa. Assersuutigalugu tassaasinnaavoq nerisat naammagittaalliutigalugillu ajorinerat, nipituumik ingerlaavartumillu oqaatigineqartartoq, taamalu nuannersumik avatangiiseqarluni nerinissaq ajornakusoortilersarlugu. Ineqartut apersorneqartut taakku isumaqarput, taama pissusilersoneq unitsinniarlugu sulisut iliuuseqanngippallaartut. Ineqartoq ataaseq naak naammagittaalliutissaqaraluarluni qujasuikkusunngilaq. Ineqartoq taanna nipituuliorluni, taamalu qujasuitsut saqqummerluni naammagittaalliornissamut sanilliullugu nipangerluni naammagittaalliorusunnevoq.

Utoqqaq apersorneqartoq ataaseq utoqqarnut inissiami najugaqarpoq, angerlarsimaffimminilu nuannaarutigeqisaminik ikiorteqarluni. Taanna nammineq sapinngisarpasuaqarpoq, angerlarsimaffimminili suliassanut assigiinngitsunut ikiorneqartarluni. Ilaatigooriarluni aamma

angerlarsimaffimmi ikiortip innuttaasoq utoqqaq taanna angerlarsimaffiata avataani pisuttuaqatigilaarsinnaasarpaa. Apersorneqartoq ataaseq angerlarsimaffimmini ikiorteqarnini pillugu naammagittaalliortorujussuuvoq.

Utoqqaat misissuinermt peqataasut marluk utoqqaat angerlarsimaffianni najugaqarput, kisiannili nammineq angerlarsimaffigisami, innarluutilinnut inissiaasinnaasumi imaluunniit utoqqarnut inissiaasinnaasumi, najugaqarnissaq kissaatiginerujussuugaluarlugu. Taakku isumaqarput, utoqqaat angerlarsimaffianniinnissaminnut pisinnaasaqarpallaarlutik, kisiannili utaqqisut pissutigalugit utoqqarnut inissiamik naleqqunnerusumik pissarsisinnaanatik.

Sammissassaqaqtitsisarneq

Sinerissami utoqqaat angerlarsimaffiini amerlanerpaani eqaarsarneq aamma banko/bingo aalajangersimasumik sapaatip akunneri tamaasa sammitinneqartarput. Sumiiffiit ilaanni sapaatip akunneranut arlaleriarluni, sumiiffiillu ilaanni sapaatip akunneranut ataasiaannarluni. Utoqqaat angerlarsimaffiini amerlasuuni erinarsorneq atornerqartorujussuuvoq. Sumiiffiit ilaanni ullut tamaasa piffissami aalajangersimasuni erinarsoqatigiittoqartarpoq. Nallukkattarneq aamma pinnguaatit allat aamma akuttunngitsumik sammissassaqaqtitsissutigineqartarput, taamaattorli eqaarsaarnertut, bankornertut aamma erinarsoqatigiinnertut aqqissuussaallutilluunniit pilersaarusiorneqarneq ajorlutik. Assassorneq sammissassatut uteqqiattumik periarfissaasartoq arlalinnit aamma oqaatigineqarpoq. Ineqartut apersorneqartut qassissunnguit kisimiillutik assassortarlutik oqaluttuarput.

Sammissassaqaqtitsissutaasartut tallimaat, aqutsisunit, sulisunit aamma ineqartunit taaneqartoq tassaavoq pinngortitamut angalaartarneq, aamma ajornanngippat pinngortitamut igaasariartorluni. Tamanna utoqqarnit amerlasuunit nuannaarutigineqarpoq – namminneq angerlarsimaffimmini aamma utoqqaat angerlarsimaffianni najugalinnit – pinngortitaliartarneq.

Sumiiffinni amerlasuuni sapaatip akunnikkaartumik- aamma/imaluunniit qaammatikkaartumik sammissassanut pilersaarusiortoqartarpoq, aamma aqutsisut arlalissuit eqqaavaat, sammissassaqaqtitsinermik suliallit ineqartunit isummersorneqarlutik pilersaarusiortartut. Utoqqaat angerlarsimaffiini ataasiakkaani pilersaarusiortoqarneq ajorpoq. Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut amerlasuut oqaluttuarput, nalliuttunut aamma sumiiffiit ilaanni ukiup qanoq ilinera apeqputaatillugu sammissassanut aalajangersimasunut tunngatillugu ukiumoortumik aamma pilersaarusiortoqartarpoq. Pingaartumik aasaanerani pinngortitamut angalaarnissamut periarfissaqarluartarpoq.

Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni aqutsitut aamma sulisut oqaluttuarput, ilaatigooriarluni pilersaarutaanngitsumik sammissassaqaqtitsisoqariataartarpoq, tamannalu pilersaarusiortuarnissamik pisariaqaqtitsiffiunanilu ineqartut ullormi pineqartumi immikkut ittumi sorusunnersut, imaluunniit silap qanoq issusia apeqputaatillugu susoqarsinnaanersoq aalajangerneqartarpoq.

Utoqqaat angerlarsimaffiinit arlalinnit oqaluttuarineqarpoq, aserornikumik biileqarlutik, tamannalu pissutigalugu angalaarnerit periarfissaajunnaarsimasut. Tamanna aqutsisunit, sulisunit aamma ineqartunit ajuusaarutigineqarpoq. Tamanna angalaarnissanut pilersaarutaareersunut aamma pilersaarutaariinngitsumik angalaarsinnaanermut aporfuuvoq.

Aqutsisunik, sulisunik aamma ineqartunik apersuinerni arlaleriarluni oqaatigineqartarpoq sumiiffiit ilaanni ineqartut sammissassaqaqtitsinernut aallartisarneqartunut peqataatinniarnert ilaannikkut

ajornakusoorsinnaasartuq. Utoqqaat amerlasuut eqaarsaarnernut, bingomut/bankomut aamma angalaarnernut peqataarusuttarput, taakkuli saniatigut sammisassaqartitsinernut peqataasut amerlajuaannarneq ajorput. Ineqartut peqataaneq ajornerannut pissutaasut assigiinngitsorpassuusinnaapput. Ataatsip eqqaavaa, sammisassaqartitsissutaasartut meeqqerivimmi meeqqanut tulluarnerusut. Arlallit eqqaavaat, ineqartunik allanik aaqqiagiinngissuteqarnerit peqataanissamut aporfiusartut. Ilaasa gigti, isigiarsunneq aamma tutsarluttuuneq aporfiusutut eqqaavaat. Apersorneqartunili assigiinngitsuni pingasuni taakkunani tamanit isumaqatigineqartoq tassaavoq peqataanissamut pinngitsaalisooqarsinnaanngitsoq. Aqutsisut sulisullu ilaasa eqqaavaat, ineqartut ataatsimoorluni sammisassaqartitsinernut peqataanissaannik akulikitsumik aamma annertuumik kajumissaarisarnissaq pingaaruteqartoq, ilaasa peqataarusunngitsut erngerlutik akuersaartaraat. Ineqartut sooq akulikitsumik peqataarusunneq ajornersut aqutsisup ataatsip qitiutillugu sammisimavaa. Taanna nassuiaavoq, sulisut qanoq aperinersut, aamma ineqartut itigartitsigaangata qanoq kimigiisertigalutillu peqataarusunnginnerat pillugu paasiniaatigisarnersut amerlasuutigut apeqqutaasartuq. Aqutsisoq taanna oqaluttuarpoq, aporfiusinnaasut annikitsunnguit peqataarusunnginnermut pissutaasinnaasartut, aamma aporfiiit taakku amerlasuutigut ineqartup peqataarusunnginneranut attuumassuteqarneq ajortut. Tamatumani assersuutigalugu tassaasinnaavoq, ineqartoq atisalersornissaminut ikiorneqartariaqarami, kisiannili ikiorneqarnissaminik qinnuiginninnissaminut taarsiullugu angalaarnernut peqataanissaminik itigartisartuq.

Aammattaq pisut ilaanni sammisassaqartitsinissaq pillugu sulisut ineqartunut aalajangersimasunut paasissutissiisannginnerannik assersuutissaqarpoq, ineqartut peqataanissaminut itigartitsisarnerat pissutigalugu. Aqutsisoq pisuni taamaattuni erseqqissaateqartarpoq, ineqartut tamarmik tamatigut sulisunit ilisimatinneqarlutillu peqatiserineqartassasut, ineqartoq sinnerlugu peqataanissamik peqataannginnissamilluunniit aalajangiinissaq pinngitsoortinniarlugu. Ineqartup nammineq aalajangissavaa peqataassanerluni imaluunniit peqataarusunnginnerluni.

Utoqqaat apersorneqartut arlallit oqaluttuarput, nammineerlutik illup iluani suliassanik annikitsunik suliaqarsinnaallutik, soorlu oqorutit qaliinik taarsiineq, iganeq il.il. Ilaat namminneq ineeqqaminnik toreersuutitsinissamik isumaginnipput, taamaalillutillu aamma timimikkut pisinnaasaqaannarnissartik isumagalugu. Ilaat utoqqaat angerlarsimaffiisa igaffiini namminneq igasarput, ilaat ilaqtamminnut pulaarlutik igajartortarlutik. Arlallit ilaannikkooriarlutik namminneq igarusuttarlutik oqaatigivaat, kisiannili tamanna pisinnaanersoq sulisunut imaluunniit aqutsisumut apererusunneq ajorlutik. Ilaat utoqqaat utoqqaat angerlarsimaffianni ineqartut allat peqatigalugit nerisassioqatigiittarsinnaaneq takorloorsinnaagaluarpaat.

Utoqqaat ineqartut aamma namminneq angerlarsimaffiminni najugallit apersorneqartut amerlasuut oqaluttuarput, namminneq pisuttuurtarlutik. Ilaat utoqqaat angerlarsimaffiata eqqaani pisuttualaartarput, allat ulloq naallugu pisuttuarsinnaasarlutik. Apersorneqartut arlallit aamma ilaqtatit ilagalugit aallaarsimaartarput, aamma taakku angerlarsimaffiinnut akuttunngitsumik nalliuttunilu qaaqquneqartarlutik.

4. Utoqqaat angerlarsimaffianni naleqartitat aamma isumalluutit

Naleqartitat sulinermi naleqqatut atorlugit

Utoqqaat angerlarsimaffiini assigiinngitsuni taakkunani ataatsimoorussamik naleqartitat tunngavigalugit sulisoqarnersoq assigiinngitsorujussuuvoq. Sumiiffiit ilaanni naleqartitanik suliaqartoqarsimangilluinnarpoq. Sumiiffiit ilaanni sulisut assigiinngitsut, immikkoortortat il.il. akornanni ataatsimoorussamik naleqartitat oqaluuseralugit aallartittoqarsimavoq. Kiisalu aamma utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni erseqqilluinnartunik naleqartitaqartoqarpoq, ulluinnarni najoqqutarineqartunik aammalu ilaatigooriarlutik tunulliunneqalaaleraangata qageqqinneqartartunik.

Arlallit oqaatigivaat, misigissuseqarluni sulinissaq pingaaruteqartoq, aammalu aningaasarsiniaannarluni utoqqaat angerlarsimaffianni sulisoqartariaqanngitsaq. Utoqqaat pitsaasunik atugaqarnissaannik, toqqisisimanissaannik, isumassorneqarnissaannik aamma naammagisimaarinninnissaannik tunniusseqataarusunneq pissutigalugu taakkunaniittoqassaaq. Tamanna sulisut ikioqatigiissutigissavaat.

Naleqartitat taaneqartut tassaapput: qanilaarneq, asanninneq, ataqqinninneq, isumassuineq, ikiuiumatussuseq, toqqissisimaneq, ineqartumik qitiutitsineq, kiinneraartuuneq, inussiarnersuuneq, ataqqinassuseq aamma imminut ikiornissamut ikiuineq, pingaaruteqassuseq, ineqartunik ataasiakkaanik ilisimaarinninneq, eqqarsaatiginninneq aamma suliassaqarfimmik ilisimasaqassuseq.

Sulisut apersorneqartut arlallit naleqartitat sulinerminni qanoq atonerlugit oqaluttuarput. Ilaasa inussiarnersuunissartik qungujulaartunissartillu eqqumaffigivaat, ullup sinnerna inuit nuannaalersinneqartarnerat pissutigalugu. Ilutigitilluguttaaq inuttut imminnut tunngasut aamma sulinerminnut tunngasut avissaarsimatinnissaat qanoq sulissutigisarneqartarneri pillugit oqaluttuaqarpoq, taamaaliornikkut angerlarsimaffimmi ulloq nuanninngitsaq suliffimmi pissusilersuutinut sunniuteqanngissaa anguniarlugu. Sulisut arlallit aamma oqaluttuarput, ineeqqami suliassat aallutilinnginnerini ineqartut ineeqqani najugallit ataasiakkaat tamaasa immikkut 'takuniarlugit', taamalu inuk pingaarnerutillugu qanoq suleriaaseqarnerlutik. Arlallit maluginiarsimavaat ineqartut ineeqqaminnut pulaarneqarnerminni qanoq nuannaarnerulertartiginersut. Taakku oqaluttuarivaat, namminneq oqalullutik aallartinnginnerminni ineqartut ataasiakkaat tamarmik immikkut qanoq uummammioqarnersut tusarnaarnissaminnut piffissaqarfigniartartiginerlugit.

Aqutsisut sulisullu ineqartunut eqqumaffiginnillutillu inussiarnisaartarnerat pitsaasumik sunniuteqartartoq takuneqarsinnaasorinarpoq. Tassami ineqartut apersorneqartut amerlanerpaat oqaluttuarput, isumagineqarluarlutik misigisimallutik aamma sulisut inussiarnersuusut. Ajornartorsiutaasinnaasorli tassaavoq utoqqaat ilaat kissaatiminnik aamma pisariaqartitaminnik oqaatiginninnissaminut tunuarsimaartorujussuummata, tamannalu sulisunit iliuuseqarfigissallugu ajornakusoorsinnaalluni.

Ineqartorli apersorneqartooq ataaseq isumaqarpoq, utoqqaat angerlarsimaffianni pineqartumi aqutsisoq ineqartunut saqquminngippallaartoq, aammalu ineqartut inaannut ornillugit oqaloqatigiartortassagaluarai, tamannalu maanna pineq ajorpoq. Utoqqaat namminneq angerlarsimaffiminni najugallit ujartorpaat, kommunimi sulisut innuttaasunit utoqqarnit sianerfigineqaraangamik inussiarnernerusariaqaraluartut.

Utoqqaat angerlarsimaffianni suliffittut naleqartitat

Sulisussarsiniarnissaq aamma sulisut sulisoriinnarnissaat angorusukkaanni utoqqaat angerlarsimaffiat suliffigalugu pitsaasuussasoq amerlasuunit isumaqatigineqarpoq, kiisalu suliffiup iluata nuannersuunera aamma sulinermik nuannarinninneq sulisut ineqartunik qanoq sullissinerannut sunniuteqartartoq. Taamaattumik misissuinermi aqutsisut apersorneqartut amerlasuut sulisuminnik ulluinnarni tapersersuinissartik, aamma aalajangiinernut aamma nutaanik suliniuteqartoqartillugu pisinnaasartik tamakkerlugu akuutinniartarnerat aalluppaat.

Sulisut arlalissuit imminnut tatiginerat annikisinnaallunilu ilungersunartunik assigiinngitsunik misigisaqarsimanerminnik kingunerlutsitsisimasinnaanerat aqutsisut ilaasa eqqumaffisorujussuuaat. Aqutsisut taakku sulisuminnik siunnersuinissartik, kaammattuinnissartik nersualarinissartik aamma ilungersunartunik misigisaminnik kingunerlutsitsinerminnik qaangiiniarnissaannut tapersersuinissartik, atornerluisutut katsorsartinnissaannik kajumissarinissartik, ilaallu ilanngullugit, isumagisarpaat. Sulisut akisussaaffeqartutut misigisimanissaannik aqutsisut arlallit suli suliaqarput. Aalajangiinernut aamma pilersarusiornernut sulisut peqataatinneqarnerisa saniatigut sulisut suliassaminnik naammassinninnissaminut akisussaaffimmik tigusisarnissaat, imaluunniit suliassatik kisimiillutik naammassisinnaanngikkunikkit ikiortissarsiortarnissaat sulissutigineqartuarpoq.

Utoqqaat angerlarsimaffiini arlalissuarni aaqqiagiinngissutinik iluarsiniarnissamut malittarisassaqaarnissaq pisariaqarsimavoq. Taamaallitut aqutsisut sulisullu oqaluttuarput, sulisut qanoq iliorlutik ajornartorsiutinik, paatsooqatigiinernik assigisaannillu sukkasuumik aamma imminnut toqqarlutik iluarsiniartassanersut, suleqatit terlinganiit oqaluuserinissaannut taarsiullugu.

Aqutsisut ilaasa qitiutitaasa ilagivaat, naleqartitat oqaasiinnaannginnissaasa qulakkeernissaat, taamaaliornikkut sulisut akornanni tunngavineqarluutillu qanoq sulineranni tamanna takuneqarsinnaassalluni. Taamaaliorput namminneq pitsaasumik assersuutaaniarsaralutik, taamaaliornikkut toqqissisimaneq, qanilaarneq, ataqqinninneq, maniguunneq, ikiuiumatussuseq aamma naligiinneq sulisunit misigineqarsinnaaniassammat. Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, sulisut misigeqataasinnaanermut pikkorissarsimasut (empatikursus), tamannalu pitsaasumik

malunniuppoq, ilaatigut imminnut qanoq pissusilersorfigeqatigiittarnerannut aamma ineqartunut qanoq pissusilersuuteqartarsimanerannut.

Suliasaqarfimmik ilisimasaqarluarnissaq utoqqaat angerlarsimaffiata suliffittut naleqartitaatut pingaaruteqarnera aqutsisunit arlalinnit pingaartinneqarpoq. Sulisut amerlanersaasa sapinngisamik ilinniagaqarsimasuunissaannik kissaateqarnerup saniatigut suliamik ilisimasaqassutsip illersornissaa suliffeqarfiup pimoorussineranik aamma suliap pingaarutilittut isigineranik takutitsiffittut peruserineqarpoq. Suliasaqarfimmik ilisimasaqassuseq erseqqissisinneqarlunilu pimoorunneqassappat, taava sulisut pitsaanerusumik aamma suliaqassasut aqutsisoq nassuiaavoq. Aqutsisut arlallit erseqqissaatigivaat, suliasaqarfimmik ilisimasaqassutsip qitiutillugu sammineqarnera ilinniagallit ilinniagaqanngitsullu sulineramik nuannarinnerannut qaffassaataasartoq. Sumiiffippassuarni aalajangersimasumik sammisaqarluni ulloqartisisooqartarpoq, aammalu piffissat ilaanni soorlu aap naqitsinera, imerluartarnissaq aamma nuutseriaatsit il.il immikkut sammineqartarlutik.

Sulisut apersoneqartut arlallit sulinerminnut isiginninnertik oqaluttuarivaat, aammalu oqaluttuat taakku takutippaat, taakku aamma naleqartitat ilaasa assingannik pingaartitaqartut. Naleqartitat oqaluuserineqartarsimanerat ersarippoq, soorlu akisussaaffimmik tigusineq, inussiarnersuuneq aamma paasinnittuuneq, nammineq inuttut immiut tunngasut aamma suliffiup immikkoortinnissaat, ikioqatigiinnissaq il.il. Sulisut arlallit oqaluttuarput, tamakku oqaloqatigiissutigineqartarnerat suliffiup qanoq inneranut iluaqutaasimasoq.

Isumalluutinik pioreersunik atuineq

Sinerissami utoqqaat angerlarsimaffiisa akornanni atortutigut atukkat assigiinngitsorujussuupput. Utoqqaat angerlarsimaffii arlallit illuni naleqqutinngitsuniippat, ilaat nutaanerusunik illutaqarput, aammalu utoqqaat angerlarsimaffippaalui pisoqqartalinnik nutaartalinnillu illutaqarput, taamaalilluni utoqqaat angerlarsimaffianni ataatsimi atortorissaarutit allanngorarput, apeqqutaalluni immikkoortortaq sorleq oqaluuserineqarnerasoq.

Aqutsisoq ataaseq misigisimavoq, elevatorip iluarsaanneqarnissaa pillugu kommunip allaffeqarfianut saaffiginnikkaangami susoqarneq ajortoq. Naggataatigut aqutsisoq APV-imik immersuivoq, sulinermilu avatangiiseq pillugu inatsimmut innersuussilluni, taamaalioreermat aatsaat saaffiginnissut kommunimit akineqarluni. Taamaattumik taassuma maanna kommunimut attaveqarnermut atatillugu APV isumalluutitut imaluunniit atortussatut atorneqarsinnaasutut isigilersimavaa.

Aqutsisut ilaat, utoqqarnit namminneq angerlarsimaffimmini najugaqartunit aamma atorneqartartunik, aammalu timikkut sulinermi avatangiisit pitsanngoriaateqarnerat tunngavigalugu sulineramik nuannarinninnerup annertunerulerneranik kinguneqartumik pitsaasunik atortorissaaruteqarlutik oqaluttuarput.

Utoqqaat angerlarsimaffinut, illoqarfiit anginerit avataaniittunut, illunut atortunullu tunngatillugu unammilligassat assigiinngillat. Aqutsisut arlalissuit oqaluttuarput, ineqartut ataatsimoortillugit sammisaqartinnissaannut arlalinnut, aamma immikkut ittunik pisoqartillugu avataaneersunik qaaqqusinissamut naammattumik inissaqaratik. Naammattunik inissaqannginneq utoqqaat angerlarsimaffiini pisoqaanerusuni annertuneruvoq. Inissat amigaataasut tassaasinnaapput init ataatsimoortarfiit, aammali inini ataasiakkaani, ima mikitigisinnaasuni allaat atortorissaarutit nutaaliaasut, soorlu liftit, atornissaat ajornakusoorsinnaalluni. Aamma nalinginnaasuvoq, init taakkut mikisut aamma pisoqaanerusut, immikkut anartarfeqaratillu uffarfeqannginnerat, ineqartulli arfineq-marluk tikillugit amerlassusillit ataatsimoorussamik atugaqartariaqarlutik.

Amerlasuut atortuminnik aserornikuullutik atorsinnaangitsunik eqqartuipput, soorlu elevatorit, biilit, aamma issiaviit tagiartuisarfiit. Aamma atortorissaarutinut allanut tunngatillugu, soorlu liftinut. Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, elevatori pisoqaangaarami taartissamaatissaanik pissarsisoqarsinnaajunnaareermat iluarsineqarsinnaangitsoq. Alla oqaluttuarpoq, elevatori nutaajusorujussuaq sivisuumik aseroqqasoq, iluarsaasartumik illoqarfimmut tikisitsinissaq ajornakusoorinneqarmat. Taamaalilluni utoqqaat angerlarsimaffii nutaat, nutaanik atortorissaarutillit, taakkuninnga atuisinnaanissaat qulakkeerneqarsinnaajuaannangilaq.

Tamatumunnga ilaavoq, atortorissaarutinik atorsinnaasunik atuisarnissaq sulisut tamarmik assigiimmik pikkoriffiginngimmassuk. Taamaalillutik aqutsisut sulisullu oqaluttuarput, atortorissaarutit tamatigut orsersorneqarneq ajortut, aamma atortorissaarutit piusut atorneqartarnissaat qanoq pingaaruteqartiginersoq pillugu sulisut eqqaasinneqartarnissamik pisariaqartitsisut.

Biilinut aserornikutut taaneqartunut tunngatillugu ulluinnarni paaqqutarinninnermi sulianut aamma ingerlariaatsimut sunnuteqanngikkaluartut annaasaqaataavoq annertoq, najugaqartut pinngortitamut angalaarsinnaanerannik, inuunerisa pitsaassusiannut pingaaruteqartumut, pisinnaajunnaartitsimmat.

Aqutsisut ilaat oqaluttuarput, utoqqaat angerlarsimaffiini init atortorissaarutillu pigineqartut qanoq atorluarneqartiginersut. Taamaalilluni ini isersimaartarfik aamma sammisassaqartitsivittut, ataatsimiittarfittut aamma ineqartumik toqusoqartillugu naggammik qaniuinermut atorneqarsinnaalluni. Utoqqaat angerlarsimaffiini ataasiakkaani aqutsisut oqaluttuarput, atortorissaarutinik assersuutigalugu illoqarfimmi sungiusaaqqittarfillu atortorissaarutinik avitseqatigiillutik atuisarlutik, tamannalu pitsaasumik suleqatigiinnissamik periarfissiillunilu timimik sungiusaatnik atuisinnaanermut oqaloqatigiinnissamullu ajornannginnerulersitsivoq.

Isumalluutit pingaarutillit ilaat ataaseq tassaavoq sulisut, aamma taakku piginnaasaat, pikkoriffii aamma soqutigisaat assigiinngitsut, paaqqutarinninnermi suliassat saniatigut tunniussinnaasaat. Aqutsisut arlallit tamanna eqqumaffigivaat. Sumiiffinni amerlasuuni aalajangersimasumik sammisaqarluni ulloqartitsisoqartarpoq, sulisut aamma/imaluunniit aqutsisut ingerlattagaannik. Taamaaliornikkut ataatsimoorluni eqqarsaatersoqatigiinnikkut aallussaqaarnikkullu sulisut suliassaqaarfimmi piginnaasaat aamma piginnaasat qaffassarnerinut kiisalu suliassaqaarfimmik ilisimasaqassutsip ulluinnarni pigiinnarnissaannut atorneqartarput. Aqutsisut ataasiakkaat iluatsilluartumik inernilimmik suliassanik pilersaarusiortarnerup ilarujussua suleqatigiinnut agguataartarsimavaat. Taamaaliornikkut sulisut siusinnerusukkut periarfissaqarfisimanngisaminnik pilersaarusiortarnermik suliaqarnermi, imminnut ineqartullu ilisarisanerminnut ilanngullugu, ulluinnarni sulinerminni misilittakkamik atornissaannut periarfissinneqarput. Ulluinnarni pilersaarusiortarnermut sunnuteqarsinnaanerulerneq stressimik annikinnerulersitsillunilu suliassanik naammassinnissinnaanermik pitsaanerulersitsivoq. Aqutsisut ilaasa pingaartillugu aallussaata taassaavoq, ineqartut nuannersumik misigisaqartinnissaannut sulisut ataasiakkaat tamarmik immikkut nukittuffisaminnik tunniussaqaarnermikkut qanoq tapertaasinnaanersut. Sulisut ilaat tusaaneqartartut misigisimallutillu aqutsisuminnit tapersersorneqarlutik misigisarput. Aqutsisuminnut apeqqutinik, siunnersuutinik il.il apuussisinnaanertik toqqissisimassutigivaat. Allat oqaluttuarput, aqutsisortik saqquminngippallaartoq, imaluunniit sulisunut ineqartunullu pitsaasumik attaveqarnissaminut suliassanik allanik ulapputeqarpallaartoq.

Sulisut aqutsisullu amerlanngitsut apersuinerneq oqaluttuarput, sulisunik amigaateqartoqartillugu utoqqaat angerlarsimaffianni immikkoortortat assigiinngitsut akornanni imminnut

ikioqatigiittoqartartoq. Sulisoq ataaseq oqaluttuarpoq, ineqartut ilaannik toqusoqartillugu, imaluunniit sakkortuumik allanik pisoqartillugu oqaloqatigiinnermut suleqatigiit imminnut atortarlutik. Taamaaliornikkut misigisat taamaattut suleqatit peqatigalugit suliarineqarsinnaasarput.

Aqutsisut sulisullu ilaasa pinngortitaq aamma silami avatangiiseq atortussatut isigivaat, sapignngisartik tamakkerlugu akulikitsumik atortagartik. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat aallarsinnaajumallutik angallammik atorsinnaasaminnik peqarput. Ilaat illuaqqamik ungasinngisaminniittumik atornissaminnut periarfissaqarput, taamaalillutik ineqartut asimi aamma unnuisinnaallutik. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaasa asimut angalaarnermik aqqissuussinissamut, utoqqaat angerlarsimaffianni naalagiaqatigiinnissamut, utoqqaat angerlarsimaffianni alikkusersuinissamut il.il. illoqarfimmi inuit kajumissuseqarluartut atortarpaat.

5. Paaqqutarinninnermik suliaqartut

Ilinniagaqarneq aamma sulisussarsiniartarneq

Aqutsisut misissuinnermut peqataasut amerlanerpaat sulisut suliassaqarfimmik ilinniagaqarsimasut sapinngisamik amerlanerpaat atorfinitsinniartarpaat. Tupinnanngitsumik illoqarfinni anginerusuni sulisussat ilinniarsimasut pissarsiarinissaat ajornannginneruvoq, illoqarfinni nunaqarfinnilu avinngarusimanerusuni ajornarluinnangajavittarluni.

Illoqarfinni utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat ilinniarsimasunik sulisussarnissaminnut iluatsiterujussuarsimapput. Utoqqaat angerlarsimaffiini allani sivikitsumik ilinniartitsineq, peqqinnissamut tunngasutigut atuarfiup Peqqissaanermik Ilinniarfiup paaqqutarinninnermut sulialinnut ilinniagaqarsimanngitsunut, suliffimmik misilittagalinnut, neqeroorutigisaa atorneqalersimavoq. Utoqqaat angerlarsimaffiisa arlallit taanna aqutugalugu sulisut ilinniagaqarsimasut amerlisarnerisigut iluaqutiginnaasimavaat. Aqutsisut ilaasa sulisunut aalaakkaasunut, utoqqarnik isumassuinissamik soqutigisalinnut, peqqissaanermi ikiortitut ilinniagaqarnissamik kaammattuinnissartik aalluttorujussuuaat. Taamaalioraangamik tamanna ineqartunut, suleqatinut aamma namminermt pitsaasuusarpoq, ilinniagaqarsimagunik sulinerminni atugarisaat pitsaanerulersinnaammata. Sulisut ilinniagaqarnissaannut aporfusinnaasut ilaat tassaasinnaavoq, sulisut ilaat ilinniariartutik illoqarfigisamik qimannissaanut piumaneq imalunniit periarfissaqarneq ajormata, taamaattumik sumiiffiminni ilinniartinneqarsinnaanissaat piviusorsiornerusinnaavoq. Aporfik alla tassaavoq, qaangiuttoornernut tunngatillugu aningaasanngorlugit tunniunnerannut taarsiullugu sulinnigiffittut atornissaannik kommunit malittarisassaqarnerat, tamannalu sulisut ilinniariartutik aallaqqasut suliffissaasa matussusernissaannut ajornakusoortitsinnaavoq.

Aqutsisut arlallit oqaatigivaat, sulisut ilinniagaqarsimasut amerlanerujartortillugit suleqatitik ilinniagaqarsimanngitsut tapersorsornerusinnaanngussallugit. Ataaseq oqaluttuarpoq, sulisut akornanni ilinniagaqassutsip qaffannerata kingunerisaanik ineqartut akornanni nalanermi ikeqalernerit, svampeqalernerit, aseruuttoornerit il.il. ikinnerusut naammattoorneqartalersut. Tamanna ineqartunut qanigisaasunullu toqqissisimanerulersitsivoq. Utoqqaat angerlarsimaffiini arlalinni sulisut assigiinngitsunik ilinniagallit sulisorineqarput, taakkunanilu sulisut suliassaqarfinnik assigiinngitsorpassuarnik ilisimasallit sulisorinerat annertuunik iluaqutissartaqartoq aqutsisunit oqaatigineqarpoq. Peqqissaanermi ikiortit, sundhedsassistentit aamma sumiiffiit ilaanni peqqissaasut saniatigut sulisut ilinniagaqarsimasut tassaapput nerisaqarnermut, perorsaanermut aamma isumaginninnermut tunngasunik ilinniagallit.

Sumiiffiit ilaanni sulisut ilinniarsimasut pikkorissartitsinernut peqataanissaminnut aamma immikkut ilisimasaqalernissaminnut ilinniagqinnissamut, soorlu puiguttoornermut tunngasunik, periarfissaqarput. Sulisut immikkut ilisimasaqaleraangamik piginnaasaminnik suleqatiminnut ingerlatitseqqissinnaasarput, imaluunniit immikkut ilisimaqarfigilikkamut tunngasunik ilisimasalittut

suleqatiminnit atorneqarsinnaallutillu siunnersuisinnaallutik. Sumiiffinni amerlasuuni pingaartumik pikkorissartitsinerit, najukkami ingerlanneqarsinnaasut, ujartorneqarput, taamaaliornikkut sulisunut amerlanerusunut aamma iluaqutaasinnaassammat, aamma sulisut ilisimaligartik ataatsimoorullugu pitsanngorsarlugulu pigiinnarsinnaanngussallugu.

Sumiiffiit ilaanni ilinniarsimasunik illoqarfinit allanit pissarsiniarnissap misilinnissaanut periarfissaqarpoq. Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, maannamut taamaallaat peqqissaasunik aamma sundhedsassistentinik illoqarfinit allaneersunik sulisussarsiniarsinnaallutik, kisianni peqqissaanermi ikiortinik avataaniit tikisitsisariaqarnermik kommunimi allaffissornikkut aqutsisut paasitinnissaat iluatsissimallugu. Tamanna utoqqaat angerlarsimaffianni peqqissaanermi ikiortit arfinillit allat atorfinitsinneqarnerannik kinguneqarpoq.

Utoqqaat angerlarsimaffianni ataatsimi unnuami pigaartuusarneq suliassaqarfimmik ilisimasaqassutsikkut qaffassaaffigineqarnissaa annertuumik pingaartillugu aallunneqarpoq, aamma taakku peqqissaanermi ikiortit ilinniarsimagaluarpataluunniit. Taamaattariaqarput, pissutigalugu unnuami sulisut pinngitsooratik sundhedsassistentertaqarlutilluunniit peqqissaasortaqrneq ajormata, taamaattumillu unnuami sulisut pisuni aalajangersimasuni ilinniagaqarnikkut qaffasinnerusumik ilinniagalimmut sillimasumut sianernissartik pisariaqavinnersoq aalajangernissaminnut suliassamik naliliinerminni qulanngilluinnartariaqarlutik.

Sulisut ilinniarsimasut arlallit misissuineri matumani peqartaasut oqaluttuarput, aalajangersimasumik ullormi sammisaqartitsinerit aamma pikkorissartitsinerit ataasiakkaanut peqataasarsimallutik, kisianni pikkorissartitsinerit amerlanerusut peqataaffigisinnaanissaat tamarmik ujartorpaat. Ataasiakkaat qaffasinnerusumik ilinniaqqinnissaq periarfissatut pivusorsortutut isiginngilaat, ilinniartitaaneq illoqarfimmi allami ingerlanneqartarnera pissutigalugu. Sulisut arlallit aalajangersimasunik pikkorissartinneqarnissaminnik kissaateqarput, soorlu puiguttorneq pillugu pikkorissartitsineq aamma suliffimmik misilisuumut ilitsersuisutut pikkorissartitsineq.

Suliffimmik misiliisut

Aqutsisut amerlanerit peqqinnissakkut sullissisutut ilinniartunik suliffimmik misiliisussanik tiguserusupput, utoqqarnik isumassuinerup iluani sulisussat amerlanerusut ilinniartinneqarnerat tapersorsorusukkamikku. Aqutsisut ilaasa sulisussarsiniarnermi aqutissatut tamanna isigivaat, suliffimmik misiliisut ilinniarnermi naammassinnereerunik aalajangersimasumik sulisussatut uterusulersinnaanerat pissutigalugu. Taamaattorli tamatigut suliffimmik misiliisussanik tiguisinnaaneq ajorput, sulisut akornanni ilitsersuisussanik nassaarniarneq ajornakusoorsinnaasarmat.

Utoqqaat angerlarsimaffiini ilitsersuisunngorsinnaasutut periarfissallit suliffimmik misiliisumut ilitsersuisunngorusussinnaanersut aperineqartarput. Sumiiffiit ilaanni sulisut arlallit, ajornanngippallu aqutsisoq ilanngullugu ilitsersuisutut suliassaq agguataartarpaat. Sumiiffiit ilaanni ilitsersuisunngornissaminnut periarfissalinnik soqanngilluinnarpoq. Aqutsisup ataatsip eqqaavaa, sulisut suliffimmik misiliisunut ilitsersuisunngornissaminut imminnut tatigisut nassaarinissat ilaatigut pisinnaaneq ajortoq. Sumiiffiit ilaanni igaffimmi, sammisassaqartitsivinni aamma paaqqutarinninnerup iluani suliffimmik misiliisunik tiguisoqartarpoq. Utoqqaat angerlarsimaffiini sulisut ilinniarsimasut amerlanerutillugit ilinniartitaanikkut suliassanik tigusinissamut periarfissat pitsaanerusarput, tassalu suliffimmik misiliisunik ilinniartoqarnissaq. Sumiiffiit suliffimmik

misiliisunik tigusaqartartut amerlasuutigut misigisarpaat, suliffimmik misiliisut ilinniarmiminnerminni ilisimaligaat ulluinnarni sulinermi pingaarutilimmik tapertaasartut. Suliffimmik misiliisunik tiguisarnerup sunniuttaasa pitsaasut ilaat ataaseq tassaavoq, ilitsersuisut ilinniarsimassusiannut aamma eqqummaarissusiannut pitsanngoriaataasarmat.

Ilinniagaqarsimangitsut

Aqutsisut arlallit aalajangersimasumik sulisorisatik ilinniagaqarsimangitsut suliaminnut pikkorissutut aamma ineqartunut tunngatillugu eqqummaarissutut nersualarpaat. Taamaattorli ilinniagaqarsimasunik ilaqanngikkunik, imaluunniit taakku amerlanngippata ajornartorsiutaasinnaavoq, ulluinnarni siunersugassaqaannginneq aamma suliassaqarfimmik ilisimasaqassutsip qaffassarnissaa amigaataassamat. Sumiiffinni ilinniarsimangitsunik amerlanerusunik, imaluunniit appasissumik ilinniarsimasortalinnik, soorlu peqqissaanermi ikiortinik, sulisoqarfiusuni, pisuni amerlasuuni peqqinnissaqarfik sulisunit pisariaqartinneqarnerusarpoq, sulisut akornanni ataatsimik imaluunniit arlalinnik peqqissutsimik nalilersuinerit ilarpasuunik, sulinermi pingaarutillit ilaannik, suliaqartoqarsinnaannginnera pissutigalugu.

Eqqaaneqareersutut utoqqarnik paaqqutarinninnerup iluani sulisussarsiniartarneq ajornakusoorsinnaavoq, aamma aqutsisut sulisullu misissuinnermut peqataasut tamarluinnangajammik massakkut aamma siusinnerusukkut sulisut akornanni aningaasarsinissaq piinnarlugu sulisoqartoq, aamma paaqqutarinninnermik imaluunniit utoqqarnik soqutiginninnerminnik takutitsinngitsunik ilisimasaqarput. Illoqarfiit nunaqarfiillu ilaanni utoqqaat angerlarsimaffiini misigineqartarpoq, ukiup qanoq ilinera apeqqutaatillugu aamma ilinniagaqarsimangitsunik sulisussarniartarneq ajornakusoortartoq, ilinniagaqarsimangitsut suliffissat allat pissarsiarineqarsinnaagaangata, imaluunniit illoqarfik alliartorpat, taamalu suliffiit nutaat pilersinneqarsimagaangata. Tamanna ineqartunut sakkortuvoq, kisianni aamma sulisunut aalajaatsunut, taakku ilinniarsimasuullutilluunniit ilinniagaqarsimangikkaluarpata. Taakku amerlasuutigut sivisunerusumik suleqqittariaqartarput, aammalu nukiiit sulisunik nutaanik ilinniartitsinnermut atortariaqartarlugit. Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, sulisussarsiniartarneq ajornartorsiutaasorujussuusoq, qanigisani akilerlugit ikiuussinnaanersut aperisariaqartarsimallugit, qanigisaasulli tamatuminnga soqutiginnissimanatik.

Ineqartut misissuinnermut peqataasut aamma oqaluttuarput, sulisut akornanni taarseraannerujussuaq malugineqarsinnaasoq. Ilaatigut ilaat ineqartunit ilikkarneqarlutillu suliunnaartarput, aamma sulisut aalajaannerit sulinerulertariaqartarput, suliassatillu angumeriuminaatsissinnaasarlugit. Sumiiffimmi ataatsimi ineqartoq oqaluttuarpoq, sulisunik ikilisaasimaneq pissutigalugu nerisassioinnermut aamma atisanik errorsinnermut ikiuuttariaqartarlutik, aamma sammisaqartitsinnermik namminneq isumaginnittariaqartarlutik. Taakku unnuami sulisoqartinnagu ineqatiminnik napparsimasunik unnukkut unnuakkullu nakkutiginnittariaqartarnertik toqqissisimanarinngilaat.

Sulisut ilinniagaqarsimangitsut, misissuinnermut matumunnga peqataasut, suliassaqarfimmi tassani ukiorpassuarni sulisuusimapput, aammalu pikkorissartitsisarnernut assigiinngitsunut peqataasarsimallutik. Puiguttorneq pillugu pikkorissartinneqarnissaq ataatsip immikkut ujarorpaa, inuit puiguttortut namminneq oqaluttuarisinnaanngikkaangassuk qanoq paaqqutarinissaat nalunarsinnaasartuq taassuma misigisaramiuk.

Ilinniartitsineq

Utoqqaat angerlarsimaffiini tamani sulisut taarseraannerat ilisimaneqarpoq, aammalu utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaannut sanilliullugu allani tamanna pinerusarluni. Tamarmilli sulisunik nutaanik atorfinitsitsinermik ilinniartitsinermillu misilittagaqartorujussuupput. Ilinniagaqarsimanngitsut sumiiffiit ilaanni sulisunik nutaanik ilinniartitseqataasarput, sumiiffiillu ilaanni ilinniagaqarsimasut kisimik suliassamik tamatumunnga suliaqartarlutik. Sumiiffinni, sulisussarsiniarnermik ajornartorsiorfiunerpaajusuni, sulisunik nutaanik ilinniartitsisarneq oqimaatsutut ingerlaavartutullu misigisimaneqarpoq, sulisut nutaat amerlasuut sivikitsuinnarmik atorfeqartussaannerat, kingornalu nutaamik ilinniartitseqqinnissaq pissutigalugit.

Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni sulisunik nutaanik ilinniartitsisarneq aaqqissuussaalluinnartumik ingerlanneqartarpoq, sumiiffiit ilaanni pisut maliinnarlugit pisarluni. Sumiiffiit ilaanni suliassat allattoqqissaarneqarsimapput, taamaaliornikkut suliassanut ilaasut tamarluinnaasa takutillugillu nassuiaatigineqarsimanagerat qulakkeerumallugu. Sumiiffimmi ataatsimi aqutsisup sulisoq nutaaq peqatigalugu suliassanut allattorsimaffik nassuiartarpaa, taamaalilluni sulisup nutaap aallaqqaammut suliassat qanoq amerlatigisut suliarissanerlugit aqutseqataasinnaalluni. Sumiiffinni amerlanerpaani sulisoq nutaaq sulisunik sungiussilluarsimasumik, sumiiffik apequtaatillugu ulluni 2-14-ini, malinnaaffigisaqartarpoq. Sumiiffiit ilaanni sulisoq nutaaq ilitsersuunneqannginnermi malinnaaqaarnissaminut periarfissinneqartarpoq. Sumiiffiit ilaanni ilinniartitsinermi ilinniagaqarsimanngitsunut ilinniagaqarsimasunullu immikkoortitsisoqartarpoq, kisianni taakku tamarmik ilinniartinneqaqqaartarput. Utoqqaat angerlarsimaffianni ataatsimi, ulluni 14-ini ilinniartitsiffiusartumi, aqutsisup pingaartillugu allutarisaa tassaavoq, sulisoq nutaaq peqqissaarussamik ilinniartinneqassasoq, kisianni aamma taassuma suliffigissallugu eqqortuunersoq paasiniassagaa. Tamanna sulisut utoqqarnik paaqqutarinninnissamik soqutigisaqarpiannngitsut sulilernissaannik pinngitsoortitsiniarneruvoq. Utoqqaat angerlarsimaffianni allami ilinniartitsinermut piffissaq atorneqartoq katillugu sapaatit akunnerinik pingasunik-sisamanik sivilissuseqarpoq.

Sulinngitsoortarneq

Sumiiffiit ilaanni sulinngitsoortarneq siusinnerusukkat ajornartorsiutaasorujussuunikuusimavoq, kisianni sulisut aalaakkaasuunngitsut ikilisinnissaat iluatsissimavoq. Tamanna ilaatigut suliffimmi avatangiiserisamik suliaqarnerup aamma suliassaqrarfiup iluani sulinermik soqutiginnittunik sulisussarsisarnerup iluatsinnerata kingunerisaanik pivoq. Utoqqaat angerlarsimaffii ataatsimut isigalugit taamaaqqajannilaq. Aqutsisut, sulisut aamma ineqartut oqaluttuarput pingaartumik akissarsiffimmut atatillugu sulinngitsoortoqartarpoq.

Aqutsisut ilaasa ajornartorsiut suleqatigiinnut qaqqittarpaat. Aqutsisut ilaat sulisunik, ajornartorsiummi pineqartunik, oqaloqatiginnittarput. Aqutsisup ataatsip sulisut aalaakkaasuunngitsut inuttut ineriartornermut pikkorissartitsinermut peqataatissimavai, neriuutigalugulu tamanna sulikulanerunermik kinguneqassasoq. Sulinngitsoortarnerujussuaq sulisunit sulinngiffissaminni sulisariaqassanerlutik nalornisunit ernummatigineqartarpoq, sulinngitsoortunut taartaasinnaasunik pissarsinnaannginneq pissutigalugu suliaroqquneqartaramik. Sulisut sulinngitsoortarnerat ineqartut ilaannut aamma ernumalersitsillunilu toqqissisimajunnaarsitsisarpoq, unnukkat aamma sapaatip akunnerata naanerani kikkut sulissanersut ilisimasinnaanngikkaangamikkitt. Ineqartut allat tamatumunnga tunngatillugu eqqissisimanagerupput, sulisulli amigarneranni sulisut oqimaannerusumik sukkannerusumillu sulisariaqartartut misiginneqatigalugit. Aqutsisut ilaat oqaluttuarput, akissarsiffiup nalaani sulinngitsoortarneq sulisut ilaasa imigissamik atuisarnerannut tunngassuteqartoq.

Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, sulisut aanngajaarniutitik/aalakoornartulinnik naleqqutinngitsumik atuisut katsorsartinnissaannik nammineq tapersersortarlugit. Aqutsisut allat isumaqarput, akissarsinermut atatillugu sulinngitsoornerusarneq imigassamut tunngassuteqanngitsoq. Taakku maluginiarneruaat akissarsiffik sapaatip akunnerata naanerani pigaangat, ullut 14-ikkaarlugit akissarsisartut aamma qaammammorsisartut ataatsikkut akissarsigaangata aamma illoqarfimmi aaqqissuussisoqaraangat, soorlu bankortoqaraangat imaluunniit tusarnaartitsisoqaraangat sulinngitsoortut amerlanerusartut.

Aqutsisup ataatsip pakatsinartutut isigivaa, peqquteqanngitsumik sulinngitsoortarneq annertoq pillugu sulisunik oqaloqatiginninnermut piffissarujussuup atorneqartarnera. Taassuma piffissaq suliassanut allanut, ineqartut paaqqutarineqarnerannut aamma atugarissaarnerannut, tunngasunut atoruninnerugaluarpaa. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat sulilerusuttunit ima amerlatigisunit qinnuteqarfigineqartarput, aqutsisup sulisut aningaasarsinissaq piinnarlugu sulerusuttut sulilersinngitsoorsinnaallugit, imaluunniit sulisooreersut pissutissaqanngitsumik sulinngitsuukulasut soraarsiinnarsinnaallugit. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat ima sulisussaaleqitigippat, tamanna pisinnaanani. Sulisut misissuinermut peqataasut tamarmik oqaluttuarput, aalajaatsuunngitsunik, suliarorfissamik suliarortuaannartuunngitsunik, suleqateqarnertik ajornartorsiutaasoq. Ajornartorsiutip qanoq annertutiginera assigiinngissitaarpoq.

Ilisimasaniq paarlaasseqatigiinneq aamma suliassaqarfimmik ilisimasaqassuseq

Eqqaaneqareersutut utoqqaat angerlarsimaffiini sulisut ilinniarsimasutut atorfillit amerlassusiat assigiinngitsorujussuupput. Aqutsisut amerlasuut oqaluttuarput, ilinniarsimasut ilinniagaqarsimanngitsunik tapersersuisartut, aamma sumiiffinni amerlasuuni sapaatip akunneranut imaluunniit qaammammut piffissani aalajangersimasuni sulisut ataatsimoorlutik paqqutarinninnermi suliassat assigiinngitsut pillugit eqqartuisarput.

Sumiiffinni arlalinni aqutsisut sulisut pikkorissartitsinermit peqataasimasut ilisimalikkaminnik suleqatiminnut ingerlatitseqqittarnissaannik aaqqissuussamik ingerlatsiniarsarippat. Sumiiffiit ilaanni tamanna assersuutigalugu sulisut ataatsimiinnerini imaluunniit ullormi immikkut sammisaqarfiusumi saqqummiinikkut pisarpoq. Sulisulli ilaat suleqatiminnut saqqummiinissaminnut sapiissuseqarneq ajorput. Ilaasa iliuseqarfigivallaarneq ajorpaat, aamma allat sapiissuseqarneq ajorput, naak aqutsisunit tapersersuisoqaraluartoq. Aqutsisup ataatsip paasisimavaa, ilisimalikkanik ingerlatitseqqinneq pisinnaanerulersartooq ingerlatitseqqinneq pisuusartitsineq atorlugu ingerlanneqaraangat. Aqutsisoq alla oqaluttuarpoq, sulisup suleqatini ilinniartikkusukkaangagit tapersersuineq annertusartoq. Peqqissaanermi ikiorti ilinniartitserusukkaangat peqqissaanermik ikiortip akisinnaasaasa saniatigut suliassaqarfik pillugu itisiliinissamik pisariaqartitsisoqarnissaanut sundhedsassistenti imaluunniit peqqissaasoq piareersimasuusarput. Aqutsisut pingajuata allap pikkorissartitsinermit peqataanermi ilisimalikkat immikkoortotaqarfiit assigiinngitsut akornanni ingerlateqqinneqartarnissaat aalluppaa.

Aqutsisut ataasiakkaat sulisut akornanni ilisimasaniq ingerlatitseqqittarnerup aaqqissuussamik pisarnissaa aallutarinngilaat. Aqutsisut arlallit misigisarpaat, sulisut kisimiillutik pikkorissartitsinermit peqataasimasut utoqqaat angerlarsimaffiannut uteraangamik ilisimalikkatik

naammattumik atorneq ajoraat. Taamaattumik taakku ataatsikkut arlalinnik peqataatitsinissartik pingaarnerutippaat. Pikkorissartitsinerit najukkami pisinnaanissaat ilaasa perusunneruaat, taamaaliornikkut sulisut amerlanerpaat pissarsissutigisinnaaniassammassuk. Sulisut ilinniarsimasut arlallit, misissuinnermut peqataasut, oqaluttuarput, suleqatitik ilinniartikkusuttorujussuullugillu ilitsersuukkusuttorujussuugitsik. Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, sulisut pikkorissartitsinermut peqataasimasut ilaannikkooriarlutik aqutsisumut saqqummiussisartut, taamaaliornermikkut pikkorissarneq sunik pissarsiaqarfigisimaneritsik aqutsisumut takutikkusullugu. Aqutsisut arlallit oqaluttuarput, sulisut pikkorissartitsinernut peqataasimagaangata tamanna paaqqutarinninnerup iluani malunnaatilimmik malugineqarsinnaasartoq. Taakku nassuiaapput, paaqqutarinninneq ingerlalluarnersartoq, aamma sulisoq ineqartunut qaninnerusumik attaveqalersartoq. Aqutsisut marluk oqaluttuarput, namminneq pikkorissartitsinernut peqataasimagaangamik sulisut allat assigalugit ilisimalikkatik nutaat aamma ataatsimiinnerni imaluunniit immikkut sammisaqarluni ulloqartitsinnerni ingerlateqqittaritsik.

Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, suleriaatsinik tamanik nassuiaatitalimmik najoqqutassaqqartoq. Kisiannili atuagaq atorneqanngisaannarpoq, taamalu quppernerit tamaasa peeriarlugit sulisut inaanni iikkamut aqutsisup nivinngaatersimavai. Taamaalillutik suliassat sularinissaannut malittarisassaqqartoq sulisut eqqaasinneqartarput, aamma nassuiaatit sulisunit atorfissaqqartinneqarunik nassaariuminartuullutik. Utoqqaat angerlarsimaffiannut tunngatillugu aalajangiinnerit aamma nalunaarutit assigiinngitsut, suleriaatsit, allannguutit il.il. ataatsimiinnerni ingerlateqqinneqakkajuttarput, aammalu aqutsisut tamarmik oqaluttuarput sulisut ataatsimiinneri, immikkoortortat ataatsimiinneri aamma ineqartut ataatsimiinneri aalajangersimasumik akuttussusilimmik ingerlanneqartartut.

6. Nakorsaatinik suliaqartarneq aamma puiguttorneq

Utoqqaat angerlarsimaffiini tamani nakorsaatitortussanik ineqartoqarpoq. Sumiiffinni tamani nakorsaatit aalajangersimasut sapaatip akunnikkaartunut poortorneqartarput, aammalu nakorsap ilitsersuussutai malillugit paaqqutarinninnermik suliaqartunit ulluni piffissanilu aalajangersimasuni agguaanneqartarlutik. Utoqqaat angerlarsimaffiini, ataatsimik imaluunniit arlalinnik peqqissaasunik aamma/imaluunniit sundhedsassistentinik sulisoqartuni, sulisut taakkuusarput nakorsaatinik sapaatip akunnikkaartumik annertussusilersuisartut. Sumiiffinni ilinniagaqarsimanngitsunik aamma peqqissaanermi ikiortinik taamaallaat sulisoqartuni nakorsaatit sapaatip akunnikkaarlugit peqqissaavimmit annertussusilerneqareersimasut tiguneqartarput. Sumiiffiit ilaanni nakorsaatit peqqinnissaqarfimmut sapaatip akunnikkaartumik inniminnerneqartarput, taakkuli utoqqaat angerlarsimaffianni annertussusilersorneqartarlutik. Aqutsisup ataatsip kissaatigigaluarpa, nakorsaatinik naammattunik toqqortaateqarsinnaanissaq, soorlu nakorsaatit tunniunneqarnerusartut qaammatinut pingasunut naammattut, taamaaliornikkut nakorsaatit pillugit peqqissaavimmut attaveqartarnermut piffissaq atorineqartartoq ileqqaarneqarsinnaassagaluarpat. Utoqqaat angerlarsimaffianni ataatsimi nakorsaatinut toqqorsiviusinnaasumik paarnaarsinnaasumik pitsaasunik atortoqanngilaq. Tamatuma kingunerivaa, aqutsisup angerlarsimaffimmini nakorsaatinik annertussusilersuisariaqarsinnaanera. Sumiiffiit ilaanni ineqartup nakorsaatini pisimagai nalunaarsorneqartarpoq. Sumiiffiit ilaanni ineqartup nakorsaatini pisimanngikkaangagit nalunaarsorneqartarluni.

Aqutsisut tamarmik nassuiaapput, nakorsaatinik kukkusumik ineqartumut allamut tunniussisoortoqartillugu sulisut qanoq iliornissaat pillugu aalajangersimasunik malittarisassaqlutik. Sulisut sundhedsassistentimut imaluunniit peqqissaasumut attaveqassapput, taakkulu nalilersussavaat nakorsaat ineqartumut pineqartumut ulorianartorsiorfitsinnaanersoq. Pisuni amerlasuuni uloriananngitsutut nalilerneqartarpoq, susoqarsimanerali nalunaarsorneqartarluni. Pisuni qaqutigooortuni ulorianarsinnaasutut nalilerneqarpat peqqinnissaqarfik attavigineqassaaq, taassumalu aalajangissavaa utoqqaat angerlarsimaffiata tungaaniit qanoq iliortoqassanersoq. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni nakorsaatinik kukkusumik tunniussisoortoqartillugu peqqinnissaqarfik tamatigut nalunaarfigineqartassaaq, utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni saaffigineqartussatut piareersimasuutitap naliliinera atorineqartarluni.

Utoqqaat angerlarsimaffiat ataaseq siunertaanngitsumik pisoqariataartillugu aalajangersimasumik immersugassaateqarpoq. Tassunga ilaatigut ilaavoq nakorsaatinik kukkusumik tunniussineq. Siunertaanngitsumik pisimasut ataasiakkaarlugit misissorlugit, aamma kukkunerit siunissami qanoq pinngitsoortinneqarsinnaanersut oqaluseralugit qaammatit tamaasa ataatsimiittoqartarpoq. Utoqqaat angerlarsimaffiini marlunni 'nakorsaatilerisinnaanermut uppernarsaat' ineriartortinneqarsimavoq, sulisut nakorsaatinik tunisisinnaanissaminnut akuerineqannginnerminni pisassaat. Ineqartoq nakorsaatinik allanik pisariaqartitsippat, soorlu paracetamolnik, sulisut namminneq tunisisinnaapput, aammalu uppernarsaasissallugu ineqartup suna aamma soq pisimaneraa.

Ineqartut apersoneqartut ilaat ataaseq oqaluttuarpoq qitimigut anniartarluni. Nakorsaq taassumunnga oqarsimavoq nammineq inimini paracetamolilik pigisaqarsinnaasoq, aammalu pisariaqartitsinini naapertorlugu pisassagai, kisiannili ullormut pisassatut inassutigineqartup iluani. Ineqartorli oqaluttuarpoq, utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisut isumaqataannngitsut, aammalu iisartakkat ataasiakkaarlugit taamaallaat tunniukkusuttaraat, naak ineqartoq isumaqaraluartoq taanna annikippallaartoq. Taamaattumik ineqartoq nammineq niuerniaraangami paracetamolilik pisisarpoq, tamannalu sulisunut oqaluttuarissanagu.

Utoqqaat angerlarsimaffianni tassani ineqartut marluk oqaluttuarput, nakorsaatinik aalajangersimasumik tunniussisarnerit sammisanut allanut qanoq apeqqutaaqataatigisarnersut. Taamaallutik illoqarfimmiissimagaangamik, soorlu ilaqtaminnut pulaarlutik, nakorsaatinik qulingiluanut agguassinissamut angerlarsimareernissartik isumagisarpaat.

Puiguttorneq

Utoqqaat angerlarsimaffiini amerlanerpaani ineqartut ilaatigut puiguttortunik ilaqarput. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat ineqartunut puiguttortunut immikkut immikkoortartaqarput. Immikkoortortat taakku ilaatigut ulikkaartarput, taamaalluni ineqartut puiguttortut ineqartunik puiguttortuunngitsunik ineqateqartariaqartarput. Utoqqaat angerlarsimaffiini immikkut puiguttortunut immikkoortortaqqannngitsuni tamani aqutsisut puiguttortunut immikkoortortaqqarnissaminnik kissaateqarput. Ineqartut puiguttortut aamma puiguttortuunngitsut najugaqatigiikkaangata ineqartunut tamanut tamanna ajornartorsiutaasinnaavoq. Ineqartut puiguttortuunngitsut amerlasuut nappaat taanna aamma taassuma nassatai pillugit paasinnineq ajorput. Tamanna illaruaatiginninnermik, eqqissisimanninnermik aamma ineqartut arlallit toqqisisimajunnaarnerannik kinguneqarsinnaavoq.

Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut arlallit oqaluttuarput, ineqartut puiguttortut peqqissaarussamik misissorneqarneq ajortut. Taamaallutik ineqartut amerlasuut apeqqutit akisassat aamma puiguttornermut ersiutit assigiinngitsut, sulisut ilisimasaat, tunngavigalugit puiguttortut inissinneqartarlutik. Nalinginnaasuvorli ineqartup puiguttornermik sorlermik nappaateqarnera misissorneqarneq ajorluni. Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut arlallit ineqartunik arlalinnik kukkusumik puiguttornermik nappaateqartut inissinneqarsimasunik nalaataqarnikuupput. Paasinarsimavoq ineqartut pineqartut piffissami sivikitsumi paaqqutarineqarlutillu isumassorneqareeraangamik puiguttornermut ersiutaaruttartut. Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, ineqartut sisamat puiguttortunut immikkoortortamiit puiguttortuunngitsut immikkoortortaanut nuutissimallugit, taakku puiguttortuunngitsut paasinarsimmat.

Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni sulisut akornanni ataaseq imaluunniit arlallit inunnut puiguttortunut paaqqutarinninnissamik immikkut ilinniarsimasuupput. Sulisut ilaat pikkorissartitsinernut peqataasimapput, utoqqaat angerlarsimaffiini arlalinni aqutsisunit erseqqissaatigineqarluni, sulisorisatik ilinniagaqarsimanatik misilittagaqarluartut inunnut puiguttortunut tunngatillugu immikkut malussarissuseqartut. Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut arlalissuit kissaatigivaat, sulisut amerlanerusut puiguttorneq pillugu pikkorissartinneqassasut, sulisut arlallit misissuinnermut matumunnga peqataasut aamma puiguttornermut tunngasutigut immikkut ilisimasaqalernissaminnik kissaateqarlutik.

Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni sulisut aamma/imaluunniit aqutsisut akornanni puiguttorneq pillugu ilisimasaqartoqarpoq, taakkuullutik aamma angerlarsimaffimmi ikiortinit aamma qanigisaasunit, puiguttorneq pillugu apeqqutissaqartunit, saaffigineqartartut.

Utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, puiguttorneq pillugu illoqarfimmi angerlarsimaffimmi ikiortinut nammineq pikkorissartitsinikuusimalluni, kisiannili pikkorissartitsinermut peqataasut arlaannaalluunniit massakut angerlarsimaffimmi ikiortitut atorfeqanngitsut. Utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, nunap immikkoortuani tassani, nammineq najugaqarfigisamini, ataatsimut isigalugu inuiaqatigiit akornanni puiguttormik ilisimasaqarneq annertunngitsaq. Tamanna puiguttortumut qanigisaasut tunuarternernik kinguneqartarpoq, aammalu ilaqtaminnut puiguttortumut soqutiginninnissaraluannik pinngitsoortitsisarluni.

Utoqqaat angerlarsimaffiini arlalinni puiguttortunut ilaquataasunut assigiinngitsunik aaqqissuussisoqartarpoq. Sumiiffiit ilaanni tamanna iluatsilluarsimavoq, taakkulu paasissutiinermik aamma inuttut naapeqatigiinnissaq siunertaralugu aaqqissuussinerusinnaallutik. Pisut ilaanni qanigisaasut arlaleriarlugit qaaqquneqartarsimapput, kisiannili arlaannaalluunniit aaqqissuussinernut soqutiginnissimanatik, taamalu taamaaliussaarsimallutik. Sumiiffiit ilaanni aaqqissuussinerit aamma illoqarfimmi innuttaasunut, puiguttorneq pillugu ilisimasaqarnerorusuttunut, ammatinneqartarput.

7. Inuiaqatigiinnut avatangiiserisanut attaveqarneq

Peqqinnissaqarfimmik suleqateqarneq

Peqqinnissaqarfimmut attaveqarneq pitsaanngitsoq utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisunit arlalissuarnit nalaanneqartarpoq, tamannali pitsaanerulersimavoq. Amerlasuut oqaluttuarput, utoqqaat angerlarsimaffiini najugalinnut tassanngaannartumik napparsimalersunut tunngatillugu peqqinnissaqarfimmut saaffiginninnissaq pillugu aalajangersimasumik periaaseqartoqartartoq. Paaqqutarinninnermik suliallit ilaatigut peqqinnissaqarfimmut saaffiginninnginnerminni ineqartup napparsimasup aavata naqitsinera aamma kissarnera uuttoqqaartussaavaat. Utoqqaat angerlarsimaffiini arlalinni paaqqutarinninnermik suliallit nakorsamut sianinnginnerminni utoqqaat angerlarsimaffiata nammineq sundhedsassistencia imaluunniit peqqissaasua isumasioqqaartussaavaat. Taamaalilluni sundhedsassistenti imaluunniit peqqissaasup nalililertarpaa nakorsap akuliutitinneqarnissaa pisariaqarnersoq, imaluunniit namminneq nakorsamut sianertarlutik.

Aqutsisut arlallit oqaluttuarput, peqqinnissaqarfimmut attaveqaraangamik siusinnerusukkut appisaluunneqartarlutik, ajornartorsiulli taanna maanna annikinnerulersimasutut isikkoqarpoq. Aqutsisut ilaat oqaluttuarput, kina peqqinnissaqarfimmut sianernersoq apeqqutaalluni attaveqarneq assigiinngitsorujussuusinnaasoq. Ilaatigut tassaasinnaavoq, aqutsisoq sianeraangami pimoorunneqartutut misigisimasoq, sulisulli ilaat allatut misigisimallutik. Pisuni amerlasuuni utoqqaat angerlarsimaffianni sulisut ineqartup nalinginnaasumik nakorsartinnissaanut ulluinaat tulliuuttut ingerlaneranni ullukut piffissamik inniminniinissaminnik qinnuigineqartarput. Utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisup ataatsip misigisimavaa, kaassuartakkanik atuisut pinasuartoqartillugu nakorsartitsisarfimmik kingullinneqartartut, taamalu nakorsiarlutik takkukkaangamik nalunaaquttap akunnerpassuini napparsimmavimmi utaqqisariaqarsinnaasarlutik.

Utoqqaat angerlarsimaffii amerlanerit utoqqaat angerlarsimaffiannut nakorsap takusaanissaanik sumiiffimmi peqqissaavimmik imaluunniit napparsimmavimmik aalajangersimasunik isumaqatigiissuteqarput. Sumiiffiit ilaanni sapaatit akunneri tamaasa, sumiiffiit ilaanni ullut 14-ikkaarlugit aamma sumiiffiit ilaanni qaammammut ataasiarluni nakorsaq takusaasarpog. Utoqqaat angerlarsimaffianni ataatsimi nakorsaq aalajangersimasoq qaammatit marlukkaarlugit ineqartunik takusaasarpog. Corona pissutigalugu matoqqatitserernerup kingorna sumiiffinni ataasiakkaani nakorsap takusaasarnera apersuinerup nalaani suli aallarteqqissimangilaq (upernaag 2022).

Aqutsisut arlallit oqaluttuarput, peqqinnissaqarfimmut attaveqarneq sulisut taarseraannerujussuannit sunnersimaneqarsinnaasoq. Sumiiffiit ilaanni sulisut ima akulikitsigisumik taarsertarput, isumaqatigiissutit, soorlu nakorsap takusaanissaa, utoqqaat angerlarsimaffiannit eqqaasitsissutigineqartariaqartarluni. Sumiiffiit ilaanni utoqqaat angerlarsimaffiini ineqartut

peqqinnissaqarfimmit immikkut ilisarimaneeqalinngitsoortarput, sumiiffimmi sulisut paarlakaannerujussuat pissutigalugu.

Aqutsisut ilaasa oqaluttuarivaat, peqqinnissaqarfimmi sulisut aalajaatsuusut, aamma piffissap sivilisunerup iluani utoqqaat angerlarsimaffiannik aamma ineqartunik ilisarimannilersartut. Tamanna illoqarfimmi napparsimmavilinni aamma aalajaatsunik sivilisunerusumik sulisulinni, aamma sumiiffimmi mikinerusuni nakorsap aalajangersimasup ataatsip tikeqqittuaannartarneratigut pisarpoq.

Illoqarfimmi imaluunniit nunaqarfimmi nakorsaqaannginnera aqutsisut arlariit toqqissisimanarinngilaat. Tamatumani assersuutigalugu sila pissutigalugu ineqartoq nakorsamit takuneqaanngitsoorsinnaasarpoq. Pisuni taamaattuni paaqqutarinnermik suliallit ineqartup napparsimasup sapinngisaq tamakkerlugu paarilluarneqarnissaa isumaginiartarpaat, naak nalunngikkaluarlugu pineqartoq napparsimmavimmut unittariaqaraluartoq. Pisut ilaanni utoqqaat angerlarsimaffiat oqilisaassivittut, aamma napparsimasunik napparsimmavimmi inissaqaanngitsunik paaqqutarinnittussatut atorneqartarpoq. Tamanna aqutsisut pineqartut naammaginartinngilaat. Taakku assersuutaasinnaasunik oqaluttuarput, soorlu napparsimasut tallimat oqilisaassivittut najugaqartinneqarlutik, tamaallaalli inuup ataasiinnaap isumaginissaanut sulisut naammallutik. Aammattaaq napparsimasut, utoqqaat angerlarsimaffiannut nuutinneqartut, ikitik assigisaallu sulisunit ilinniagaqarsimanngitsunit salinneqartarnerat pillugu naammagittaalliortunut tunngasunik allanik oqaluttuaqarpoq.

Illoqarfimmi/nunaqarfimmi innuttaasunut, peqatigiiffinnut aamma suliffeqarfinnut attaveqarneq

Utoqqaat angerlarsimaffimmini najugallit

Illoqarfigisami imaluunniit nunaqarfigisami utoqqaat angerlarsimaffiisa aamma utoqqaat namminneq angerlarsimaffimmini najugallit akornanni attaveqatigiinnerup annertussusia assigiinngitsorujussuuvoq. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaanni ulluunerani sammisassaqaartitsivinnik peqarpoq, taamaalilluni utoqqarnik namminneq angerlarsimaffimmini najugalinnik utoqqaat angerlarsimaffiannut ulluinnarni agertoqartarpoq. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat utoqqaat namminneq angerlarsimaffimmini najugallit kissartunik nereqataajartorsinnaanerat ammaassimavaat. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaasa utoqqaat namminneq angerlarsimaffimmini najugallit immikkut aqqissuussinernut, asiliarnernut aamma sammisassaqaartitsinernut peqatiserisarpaat. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat utoqqarnut namminneq angerlarsimaffimmini najugalinnut ammanerusinnaanissartik kissaatigisorujussuuvaat, utoqqaalli angerlarsimaffianni ineqartut saniatigut allanik isersimasoqarnissamut inissatigut amigaateqarlutik. Utoqqaat angerlarsimaffii ataasiakkaat utoqqarnik namminneq angerlarsimaffimmini najugalinnut attaveqaanngillat, tamannalu angorusullugu oqaatigalugu.

Qanigisat

Qanigisaasut utoqqaat angerlarsimaffianni ilaquuttaminnut tunngatillugu qanoq akulerusimatiginerat assigiinngitsorujussuuvog. Qanigisaasut ilaat ungasissumi najugaqarput, taamalu pulaarnissaminnut imaluunniit ilaqquttamik angalaaqatiginissaanut ajornakusoortitsisinnaallutik. Qanigisaasut taakku ilaat ilaquuttaminnut utoqqaat angerlarsimaffianniittumut oqarasuaat atorlugu, aamma ajornangippat attaveqaatikkut imminnut isigalutik, qanittumik attaveqarput. Qanigisaasut ilai ilaqqutaminnut utoqqaat angerlarsimaffianniittumut qaqutigoortumik pulaarlutilluunniit oqarasuaatikkut attaveqartarput. Ineqartut ilaat kiserliortut, aamma ilaquataasut siusinnerusukkut pulaarnikuunngisaannarlutik ineqartuq aatsaat toqugaangat takkuttartut aqutsisunit sulisuniillu arlalinnit oqaluttuarineqarpoq. Tamanna allanngortinniarlugu utoqqaat angerlarsimaffiat ataaseq iliuuseqarpoq taasaminik "Najortillunga asangaanga".

Pingaartumik puiguttortut ilaquuttaminnit ungasillineqarnissaminnut aarlerinartorsiorlutut inissisimapput. Qanigisaasut amerlasuut ilaqqutamik puiguttortunngorneranut atatillugu iliuusissaaleqisarput, taamalu takkunneq ajorlutik. Aammali ineqartunut puiguttortunut qanigisaasut, utoqqaat angerlarsimaffianni puiguttortunut ilaquataasunut allanut aamma ineqartunut taakkununga sammisaqartitsinernut, peqataalluartartunik ilaqarput.

Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut ilaat qanigisaasut utoqqaat angerlarsimaffiannut aggikulanerunissaannik, aqqissuussinernut peqataasarnissaannik aamma pineqartuq nammineq angerlarsimaffianiikkallarneratut ilaquuttaminnit peqateqartarnissaannik kissaateqarnerminnik erseqqissuliorput. Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, qanigisaasut assersuutigalugu Utoqqaat angerlarsimaffianni igarusukkunik, kaagiliorusukkunik il.il. atortussaannut atorneqarsinnaasunik aningaasaateqarlutik. Aamma ilaanni unnukkut aliikkusersuinernut akissaqartoqarsinnaasarpoq. Kisianni qanigisaasut namminneq tamatuminnaga aqqissuussisariaqarput, utoqqaat angerlarsimaffiat tamakkununga atugassanik unnukkut amerlanerusunik sulisoqartitsisinnaangimmat. Ilaat oqaluttuarput, qanigisaasut ilaat aqqissuussinerni anginerusuni ikiuuttartut, allat qanigisaasut peqataatinnissaannut ajornakusoortitsinerullutik. Qanigisaasut ilaat aqqissuussinerni assigisaaniluunniit ikiuissagunik akilerneqarusuttarput.

Inooqataanikut tapersersuinerup aamma peqatigiinnerup saniatigut assersuutigalugu utoqqaap utoqqaat angerlarsimaffiannut nuunneranut atatillugu qanigisaasut pingaaruteqarput. Qanigisaasut ineqartup inuunerata oqaluttuassartaanik, sulisut pitsaanerpaamik paaqqutarinnillutillu isumassuinissaminnut ilisimasariaqagaattut pingaaruteqarsinnaasumik, oqaluttuussunermut peqataasinnaapput. Tamatuma saniatigut napparsimasoqartillugu, annertuunik allannguuteqartoqartillugu assigisaanillu pisoqartillugu utoqqaat angerlarsimaffii qanigisaasunut ilisimatitsisarput.

Utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, nammineq ataatsimeeqatigiisartakkaminik qanigisaasunut siunnersuisoqatigeeqartoq. Utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisoq alla, aamma sulisoq ataaseq oqaluttuarput, qanigisaasut naammagittaalliutissaqaraangamik aatsaat saaffiginninnerusartut. Sulisoq oqaluttuarpoq, qanigisaasut ilaat nuanninngitsumik pissusilersortartut, aammalu suliartornissaq annilaanganarsilluinnarsinnaasartoq, qanigisaasunit naammagittaalliortunit ersitinneqartutut misigisimanarsisarmat.

Suliffeqarfiit aamma peqatigiiffiit

Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut amerlasuut oqaluttuarput, illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit meeqqerivinnik suleqateqartarlutik. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat meeqqerivinnit pulaarneqartarput, aamma allat asiliarnissamik ataqatigiissaarisinnaasarput, taamaaliornikkut utoqqaat meeqqallu peqatigiillutik asiliaqatigiittarlutik. Utoqqaat angerlarsimaffii arlallit najukkaminni peqatigiiffinnik suleqateqarput, taakku ilaannikkooriarlutik utoqqaat angerlarsimaffianni aaqqissuussiartorlutilluunniit aaqqissuussinernut peqataajartortarlutik. Aqutsisup ataatsip siunnersuutigivaa, peqatigiiffiit assersuutigalugu utoqqaat angerlarsimaffianni erinarsornermik kalattoornermilluunniit sungiusariartarsinnaasut, taamaalillutik ineqartut piomagunik aliikkusersorneqarsinnaassallutik. Utoqqaat angerlarsimaffiisa ilaat najukkaminni suliffeqarfinnik suliniaqatigiiffinnillu allanik suleqateqarput, soorlu højskole, sømandshjemmi aamma utoqqaat peqatigiiffii, assigiinngitsutigut kajumissutsiminnik suleqataasartut. Utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, utoqqaat angerlarsimaffianni pineqartumi najukkami palasi suleqatigineqartoq, taanna utoqqaat angerlarsimaffiannut naalagiarlarsartortarlunilu ineqartunik perusuttunik oqaloqateqartarpoq.

Utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, najukkami utoqqaat peqatigiiffiat utoqqaat angerlarsimaffianni naapeqatigiittarnissamik kommunimit innersuunneqarsimasoq. Utoqqaat akornusersorneqartarmata tamanna naammaginangilaq, aamma utoqqaat angerlarsimaffianni misigisimapput, utoqqaat angerlarsimaffiata, kommunip aamma utoqqaat peqatigiiffiata ataatsimoorlutik aaqqissutissamik nassaarniarnissaannut taarsiullugu qulaatiinnarlutik aalajangiisoqartoq.

Aqutsisut arlallit oqaluttuarput, innuttaasut ataasiakkaat utoqqaat angerlarsimaffianni najugaqartut imaluunniit utoqqaat angerlarsimaffiannut nuunnissamik innersuunneqartut pillugit angerlarsimaffimmi ikiortinut ataqatigiissaarisoq, angerlarsimaffimmi ikiortit, angerlarsimaffimmi peqqissaasoq, ulluunerani sammisassaqartitsivik, napparsimmavik aamma ineqartunut ataasiakkaanut sullissisut suleqatigisaritsik. Utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisut arlariit misigisimapput, kommunimi allaffissornikkut suliaqartut suleqatiginiarnerat ajornakusoortoq. Taakku oqaluttuarput, qullersartik ulapippallaartoq aammalu soorlu siunersioqatigiinnissamut aamma siunnersuinissamut piffissaqarfiginninneq ajortoq, imaluunniit allaffissornikkut sulisut inussiarnippallaarlutillu ilaatigut nuanninngitsunik oqaluttartut, utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisut arlaannik saaffiginnissuteqaraangata.

Allat

Utoqqaat angerlarsimaffianni aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, kajumissutsiminnik sulisut marluk errorsisarfinnini sulisartut. Allat arlallit kajumissutsiminnik sulisussanik pissarserusupput, soorlu ornigullutik kaffisoqatigiinnikkut assingusutigulluunniit ineqartunik oqaloqateqalaarsinnaasunik. Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, illoqarfimmi aamma nunaqarfinni qanitaminni kajumissutsiminnik suliaqartartut suliffeqarfiillu suleqatigisaritsik.

8. Sammineqarsinnaasut pingaarutillit allat pillugit apersorneqartut siunnersuutaat

Apersuinerit ingerlanneqarneranni apersuisup apequtissaasa tamarmik akineqareerneranni apersorneqartut tamarmik ilassutissaqarnerisut aperineqarput. Sammisat ilaat apersorneqartunit arlalinnit saqqummiunneqarput. Sammineqartut tulliuuttumi immikkoortiterneqarput.

- **Anniaatinik nipaallisaaneq**

Aqutsisut arlallit, aamma sulisoq ataaseq, anniaatinik nipaallisaaneq pillugu oqaluttuarput. Sulisut amerlasuut ineqartunik toqjartortunik isumaginninnissaq, aamma qanigisaasunut attaveqarneq pikkoriffigisorujussuuat. Aammali sulisorpassuaqarpoq tamatuminnga toqqissisimanngiffeqartunik. Ilaasa anniaatinik nipaallisaaneq pillugu pikkorissartinneqarnissaq ujartorpaat, aqutsisorlu ataaseq oqaluttuarpoq Danmarkimut passisassarsiorusullutik, toqjartortunullu uninngavik pulaarlugu anniaatinik nipaallisaaneq annertunerusumik ilikkagaqarfigalugu.

- **Sapinngisamik sivilisunerpaamik nammineq angerlarsimaffimmiinnissaq**

Utoqqaat apersorneqartut arlallit utoqqaat angerlarsimaffianni najugaqarput, utoqqarnullu inissiani namminneq ineqarusunnerugaluarlutik. Taakku namminneq pisinnaasarpassuaqarput, kisiannili utoqqarnut inissianut utaqqisoqarpoq, taamaattumillu utoqqaat angerlarsimaffiannut inissinneqarsimallutik. Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut arlallit aamma oqaluttuarput, ineqartuuteqarlutik namminneq angerlarsimaffiminni najugaqarusunnerusunik, aamma qaqugukkut utoqqaat angerlarsimaffiannut inissinneqarnissamik malittarisassat malillugit utoqqaat taakku ilaat namminneq angerlarsimaffiminni najugaqartariaqaraluarput, angerlarsimaffinnilu ikiorteqartinneqarlutik. Angerlarsimaffimmi ikiorteqarnerup pitsanngorsarneqarnissaa siunnersuutigineqarpoq, aammalu innuttaasup oqilisaassivimmeereermermi kingorna nammineq angerlarsimaffimminut uteqqissanersoq, imaluunniit utoqqaat angerlarsimaffiannut nuissanersoq oqilisaassivittut immikkoortortat nalilisittarlugit. Arlallit misigisarpaat, ineqartut oqilisaassivimmiittut oqilisassivimmeereermermik kingorna puiguttormermit ersiutaaruttartut. Utoqqaat angerlarsimaffiini aqutsisut arlallit utoqqarnut inissiat aamma angerlarsimaffiit illersugaasut amerlanerunissaannik ujartuippat, aammalu ilimagalugu inissianik taamaattunik atorfissaqartitsineq siunissami annertunerulissasoq. Ineqartunik, namminneq angerlarsimaffiminni najugaqaannarusukkaluarlutik taamaaliorinnaanngitsunik ineqartuuteqarluni, ajornartorsiutit ilaat tassaavoq utoqqaat angerlarsimaffianni inissamik, immaqa allamit atorfissaqartinneqarnerugaluartumik, tiguisarnerat. Tamanna ajornartorsiutaavoq pingaartumik nunaqarfimmiunik eqquisoq, illoqarfimmi paqqutarisariallit angerlarsimaffiannut nuunnissaat kommunimit kimigiiserutigineqarsinnaasarmat, nunaqarfinni naammattumik sullissisoqarnissaanik pisortanit neqerooruteqartoqarsinnaaneq ajormat.

- **Utoqqaat paaqqutarineqarnerannik nakkutilliineq aamma aallussineq**
Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq, utoqqaat assigiinngitsuninngaanniit qitiutillugit sammineqarnerat malunnarsiartortoq. Taassuma utoqqaat illersuisuat nutaaq, aamma suliniutit assigiinngitsut aallartisarneqartut nuannaarutigivai. Taanna isumaqarpoq, utoqqaat siusinnerusukkut puigorneqarsimasut, massakulli qaamanerulersutut ittoq. Sulisoq ataaseq, misissuinermut peqataasoq, isumaqarpoq utoqqaat qitiutillugit sammineqarnissaat politikereit pitsanngorsaatisarpassuarnik neriorsuillutik qineqqusaarnerminni samminerusaraat. Sulisoq isumaqarpoq, neriorsuutit tamakku eqqortinneqarneq ajortut, aamma isumaqarluni utoqqaat atugaat pitsaanagerusariaqartut. Aqutsisoq ataaseq isumaqarpoq, sumiiffiit ilaanni utoqqaat pitsaasumik pineqaratillu ataqqineqanngitsut, taamaattumillu taassuma ujartorpaa nuna tamakkerlugu utoqqaat angerlarsimaaffii tamakkerlugit nakkutigineqarnerusariaqartut.
- **Sulisut assigiinngitsut**
Utoqqaat angerlarsimaaffii arlallit isumaginninnikkut imaluunniit perorsaanikkut ilinniagaqarsimasunik sulisoqarput. Aqutsisup ataatsip siulittuutigivaa, suliassaqarfinni taakkunani ilinniagaqarsimasut utoqqaat angerlarsimaaffiini siunissami atorfissaqartinneqarnerulissasut. Taanna perorsaanikkut ilinniarfinnik annertunerusumik suleqateqarusuppoq.
- **Pisunik ilungersunartunik suliarinnineq**
Aqutsisut arlallit misigisimavaat, sulisut ilaasa utoqqaat angerlarsimaaffianni najugallit ilaasa aamma qanigisaasut ilaasa sulisunut sakkortusaartarnerat akioruminaatsittorujussuusinnaasaraat. Tamanna sakkortusinnaavoq, aamma sulisut ilaannut akerleriissutinik iluarsiiniarnermut pikkorissarneq iluaqutaasinnaasarpoq.
- **Nerisaqarneq**
Nerisaqarnerup inuunerup pitsaassusianut pingaarutilittut oqaatigineqarnerata saniatigut apersuinerup nalaani oqaaseqaatit arlariit saqqummiunneqarput. Ineqartuq ataaseq isumaqarpoq, najugaqarfimmini nerisassanik nunanit killerneersunik nerisitsisarneq annertuallaartoq. Ineqartut arlariit unnukkut nerisassanik annikippallaanik nerisinneqartarlutik misigisimapput. Utoqqaat angerlarsimaaffii arlariit najugaqartunut tamanut nerisassanik, timimi aseruunneqalernissamut akiuussutissaqarlualersitsisinnaasunik (antinflammatorisk kost) nerisitsisalernissaminnik, aallarnisaapput. Nerisassat sukkoqannginnerusut, aamma ineqartut, naak ilaat diabeteqaraluarlutik, ilaat laktosemik sapigaqaraluarlutik il.il. tamarmik assigiimmik nerisaqarsinnaanerat qitiutillugit sammineqarlutik. Nerisassanut pilersaarummut tunngatillugu ineqartut isumasioqartarput, aamma kalaaliminertortitsisarnerit annertusineqarlutik. Aqutsisoq oqaluttuarpoq, tamanna ilaatigut ineqartut arlallit siornatigumut sanilliullugu anniaateqarpaallaarunnaarnerannik kinguneqartuq.
- **Kiserliorneq**
Utoqqaat angerlarsimaaffianni najugaqartuq ataaseq utoqqaat angerlarsimaaffianni kiserliortorujussuuartut misigisimavoq. Taanna utoqqaat angerlarsimaaffiannut nuunngikkallarami ikinngutiminut attaveqartorujussuunikuusimavoq, kisiannili maannakkut taakku pulaarneq ajorput. Najugaqartuq taanna aammattaaq isumaqarpoq, sulisut ilaat pitsaasuunngitsut, aamma sulisunit tusaaneqarnissaq aamma maluginiarneqarnerunissaq amigaatigalugu, kiisalu unnukkut fjernsynip ikumanerata saniatigut allanik sammisassaqarnerusariaqartuq.
- **Aningaasaqarneq**
Utoqqaat angerlarsimaaffianni najugaqartup ataatsip eqqaavaa, utoqqalinersiat annikippallaartut, aammalu utoqqaat angerlarsimaaffianni ineqarnermut akiliuteqareernerup kingorna sinneruttut annikippallaartut. Taanna oqarfigineqarnikuusimavoq, utoqqalinersiat tunniunneqartut ilaqquttanut atorneqassanngitsut, kisianni ineqartup meeqqani, ernuttani aamma ernutaqqiutini tunilaarusuttaraluarpai, naak taakku amerlanerit

inersimasunngoreeraluarlutillu imminnut pilersortariaqaraluartut. Tamatuma saniatigut ineqartup qatanngutini aningaasatigut ikiortarpaa, qatanngutaata ilaatigut cigaritsinik pujortartarnera, taamalu utoqqaat angerlarsimaffianni najuqartumut apersorneqartumut sanilliulluni aningaasanik amerlanerusunik pisariaqartitsinera pissutigalugu.

9. Eqqumaffigisassat

- **Sammissasaqartitsineq aamma pædagogikki**
Sammissasaqartitsinerit assigiinngitsut, sulisunit aallartinneqartut, ineqartut inuunerisa pitsaassusiannik aamma ulluinnaat imaqarluartumik ingerlanerannik misigisimalersitsinissamik qaffatsitsisinnaavoq. Sammissasaqartitsinissat pillugit aalajangersaanernut, ajornanngippallu pilersaarusiornernut ineqartunik peqataatitsineq sammissasaqartitsinerit ineqartunut naleqqussusiannik qulakkeerinneqataassaaq. Sammissasaqartitsisarnerit aamma akisussaaffiusinnaapput mikisut, aamma ulluinnarni utoqqaat angerlarsimaffianni suliassanut ilaallutik. Ineqartut sammissasaqartitsinernut peqataarusunneq ajorpata, tamatumunnga pissutaasoq paasiniarneqartariaqarlunilu ajornanngippat iluarsiniarneqartariaqarpoq.
- **Nerisaqarneq**
Kalaalimerngit ineqartut inuunermik pitsaasuuneranik misigisimanissaannut pingaaruteqarmata, aamma ineqartut amerlasuut apereqqaanngikkaluarlutik namminneq kalaaliminiliorsinnaanissaminnut periarfissaqarusummata tamanna qitiutillugu sammineqartariaqaraluarpoq.
- **Akerleriissutinik aaqqiiniarneq**
Ineqartut amerlasuut aaqqiagiinngissutinik aaqqiiniarnissaminnik ajornakusoortitsippot, taamaattumik ineqartut aaqqiagiinngissutinik qaangiiniarnissaanut sulisut ikiuunnissaat pisariaqartinneqarpoq, taamaaliornikkut taakku ulluinnarni inuunerannut piffissami sivirusunerusumi tamakku sunniuteqannginniassammata.
- **Ilinniartitaaneq aamma piginnaasanik qaffassaaneq**
Utoqqaat angerlarsimaffianni paaqqutarinnerup tunniunneqartartup pitsaassusia qaffatsinniarlugu sulisut ilinniagaqarsimanngitsut ilinniartitaanissaasa, aamma ilinniarsimasut ilinniarteqqinneqartarnissaasa aallunneqarnissaat suli pisariaqartinneqarpoq. Ilinniartitaanikkut aaqqiissutit, ilisimasanik paarlaasseqatigiinnissamik aamma ilisimalikkat nutaat sulinermi atornissaannut periarfissanik pitsaanerulersitsisut, eqqarsaatigineqartariaqarput.
- **Naleqartitat**
Naleqartitat ataatsimoorluni oqaasertalersukkat sakkortuumik aallunnerisigut utoqqaat angerlarsimaffiata angerlarsimaffigissallugu aamma taamatut suliffigissallugu sapinngisamik pitsaanerpaanngortinnissaanut sulisunut aqutsisunullu najoqqutaasinnaavoq.
- **Aqutsineq**
Aqutsineq ersarissoq ulluinnarni suliassat aaqqissuunnerinut, naleqartitanut, sulinermi avatangiisimut kiisalu suliffeqarfiup sulisullu ineriartornissaannut suliaqarnermi sammivileeqataavoq. Taamaattumik aqutsinikkut aallussineq eqqumaffiginninnerlu paaqqutarinninnerup pitsaassusianut aamma sulinermi avatangiisinut pingaaruteqarpoq. Aalajangiinernut aamma akisussaaffinnik agguataarinnermut sulisunik akuutitsineq piginneqataanermik tunniusimanermillu kinguneqartitsisarpoq, tamanullu silatunerulersitsisarluni.
- **Ineqartunut assigiinngitsunut immikkoortortat assigiinngitsut**
Paaqqutarineqarnermik aamma utoqqaat angerlarsimaffianni najugaqarnermik misigisimanissamut ineqartut assigiinngitsut timikkut eqqarsartaatsikkullu piginnaasaat malillugit immikkoortunut assigiinngitsunut inissinneqarnissaannut periarfissaqarnissaq pingaaruteqarlunnarpoq.

- **Utoqqarnut inissiat**

Utoqqarnut inissiani najugaqarnissamut periarfissaqarnerulersitsineq utoqqaat ilaannut utoqqaat angerlarsimaffianni inissamik pisariaqartitsinermik annikinnerulersitsissaaq, aamma taakkku namminneq pisinnaasaqarluartut aamma utoqqaat angerlarsimaffianni najugaqarnissaminnut peqqippallaarlutik misigisimasut, taamaattorli inigisakuminni ingerlalluanngitsut, inuunerisa pitsaassusiannik qaffasinnerulersitsissalluni. Taamaattumik utoqqarnut inissianik assigiinngitsunik pisariaqartitsinerup aallunneqaannarnissaa utoqqarnut aamma kommunimut, siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu utoqqarnik paaqqutarinninnerup pilersarusiornissaanut, pingaaruteqarpoq.

Najoqqutat

Berliner, P & Stender, A K (2013). Glæde og styrke – en undersøgelse af værdier hos ældre mennesker i Paamiut. *Psyke & Logos*, nr. 34, s. 559-575.

Borglin, G, Edberg, A-K & Hallberg, I R (2005). The experience of quality of life among older people. *Journal of Aging Studies*, 19 (2005), s. 201-220.

Departementet for Sociale anliggender, Familie og Justitsområdet (2020). *Status på boligmassen på ældreområdet 2020*. Departementet for Sociale anliggender og Justitsområdet

Forenede Nationer (2007). UNDRIP - United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. United Nations.

Forslag til Demensplan 2013. Naalakkersuisut, 2013.

Inatsisartut (2019). *Inatsisartutlov nr. 37 af 28. november 2019 om Ældretalsmand*.
<https://lovgivning.gl/lov?rid={A5B28B0F-191E-4491-8C87-0BBE3A17AC59}>

Inuuneritta 2007-2013. Naalakkersuisut, 2007

Inuuneritta II. Naalakkersuisuts strategier og målsætninger for folkesundheden 2013-2019. Naalakkersuisut, 2012.

Inuuneritta III. Naalakkersuisuts strategi for samarbejdet om det gode børneliv 2020-2030. Naalakkersuisut, 2020.

Jensen, T og Nørtoft, K (2020). Livskvalitet i alderdommen - Hverdagstemaers indflydelse på den gode alderdom. I: Aagaard, T og Hounsgaard L (red.), *Menneske – sundhed, samfund og kultur*, Forlaget KLIM. s. 197-216

Kaur Gill, H, Ismail, A M, Schlütter, M. 2021. Det forestilte baklandet: Hjem og tilhørighed i alderdom. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*. pp 132-145

Kleivan, I (1957). De gamle i Grønland. *Tidsskriftet Grønland*, 1957, 11

Kvale, S & Brinkmann, S (2009). *Interview. Introduktion til et håndværk*, Hans Reitzel Forlag.

Naalakkersuisut (2012). *Ældre i fremtidens Grønland. Naalakkersuisuts ældrestrategi 2012-2015*.

Nordberg-Rasmussen, J & Jensen, T (in press). Bygninger til det gode ældreliv - Magtrelationer i konstruktionen af nyordningens alderdomshjem. I: Ole Høiris, Ole Marquardt og Claus Andreasen (red.): *Magt og Autoritet i Grønland*. Odense.

Nørtoft, K & Benthholm, A E (in press). Kærlighed i ældrepleje i Grønland, *Tidsskrift for Antropologi*

Nørtoft, K, Bjerregaard, P, Hounsgaard, L m.fl. (2019). *Ældre menneskers liv og helbred i Grønland. En rapport fra forsknings- og udviklingsprojektet Arktisk Aldring (AgeArc)*. SIFs Grønlandsskrifter nr. 31.

Nørtoft, K., Carroll, S., Siren, A., Bjerregaard, P., Larsen, C. V. L., Brædder, M., Hounsgaard, L. & Jensen, L. (2018). Enhancing Well-Being Among Older People in Greenland through Partnerships of Research, Practice and Civil Society. *Arctic Yearbook 2018*.

Nørtoft, K & Jensen, T (in press). Ældres rolle i overlevering af viden og deres taleposition i det grønlandske samfund, I: Høiris, O, Marquardt, O & Andreasen, C (red.): *Magt og Autoritet i Grønland*. Odense.

Nørtoft, K og Jensen, T (2022). *Notat om National Konference om Demens, 2021*

Nørtoft, K og Jensen T (2020) Kvalitativ viden om demensområdet i relation til Demensplan 2013: Fokus på indsatsområderne 2, 3, 4 og 7, Arktisk Aldring, Københavns Universitet

Nørtoft, K og Jensen T (2020): Undersøgelse blandt pårørende til mennesker med demens i Kommuneqarfik Sermersooq, Arktisk Aldring, Københavns Universitet

Nørtoft, K. & Jensen, T. (2019). Ildsjæle i ældreplejen i Grønland. *Omsorg*, s. 44-49.

Nørtoft, K. & Jensen, T. (2018). Mad i alderdommen: livskvalitet, netværk og aktiv aldring. *Tikiusaaq*, dec. 2018, s. 16-23.

Nørtoft, K og Jensen, T (2017). Aldringsidentitet i spændingsfeltet mellem fangersamfund og velfærdsstat, *Psyke og Logos*, 38. s. 32-50

Nørtoft, K, Jensen, H og Jensen, T (2021). Meningsfulde aktiviteter og Stille og rolig omsorg – To spor i grønlandsk demenspleje, *Tidsskriftet Gerontologi*

Olsen, MAF, Jensen, T. 2021. Grønlands første alderdomslov fra 1926. Politiske opfattelser af ældre mennesker ved alderdomslovgivningens indførelse i Grønland, *Grønlandsk Kultur- og samfundsforskning 2020-21*, Ilisimatusarfik og Det Grønlandske Selskab, s. 111-129

Poppel, B. (2015). Living conditions and perceived quality of life among Indigenous Peoples in the Arctic. In *Global handbook of quality of life* (pp. 715-743). Springer, Dordrecht.

Schlütter, M. (2016). Moderskab i det urbane Grønland om moderskab og uforudsigelighed i Nuuk. *Jordens Folk*, 2016, s. 3–4.

Schlütter, Mette Mørup (2018), Ældres livshistorier, Tidsskriftet Grønland

Schlütter, Mette Mørup (2019), At rejse er at leve, *Omsorg*

Schlütter, M M og Hounsgaard, L (2020). Når helbredet svigter i alderdommen - ældres møde med uvished i behandlingsforløb i det grønlandske sundhedsvæsen. I: Aagaard, T og Hounsgaard L (red.), *Menneske – sundhed, samfund og kultur*, Forlaget KLIM. s. 263-282

Steenholdt, N. C. (2020). Subjective Well-being and Quality of Life in Greenland.

Aagaard, T. 2018. Rehabilitering i hverdagslivet. Borgerperspektiver på livet som gammel i Nuuk. *Tikiusaaq*, Vol.26, nr 1, s. 18-25